

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ “НЕОФИТ РИЛСКИ”

Ул. “Иван Михайлов” № 66, Благоевград 2700, България

Тел: + 35973 588 523, Fax: +35973 88-55-16

E-mail: filologia@swu.bg

ФИЛОЛОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА ПО СЛАВИСТИКА

Милен Илиев Малаков

ПРОБЛЕМЪТ ЗА ОПРЕДЕЛИТЕЛНИЯ ЧЛЕН В СЛОВЕНСКИ ЕЗИК
(В ДИАХРОНЕН И СИНХРОНЕН АСПЕКТ)

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане на образователна и научна степен
„доктор“ по професионално направление 2.1. Филология, научна
специалност: „Славянски езици (словенски език)“

Научен ръководител:

доц. д-р Маринела Младенова

Научно жури:

проф. д-р Иван Кочев – рецензент

доц. д-р Валентин Гешев – рецензент

доц. д-р Величко Панайотов

доц. д-р Димка Савова

доц. д-р Маринела Младенова

Благоевград, 2015

Дисертационният труд „Проблемът за определителния член в словенски език (в диахронен и синхронен аспект)“ е обсъден и предложен за публична защита на заседание на Катедрата по славистика при Филологическия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“ на 11.5.2015 г.

Дисертационният труд се състои от увод, пет глави, заключение, четири приложения и библиография. Съдържа 247 страници.

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на 30.6.2015 г. от 10:30 часа в зала 1401 в сградата на Учебен корпус I на ЮЗУ „Неофит Рилски“.

Материалите по защитата са на разположение в сайта на Университета <http://www.swu.bg>.

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

УВОД	4
1. Въведение в темата	4
2. Цели и задачи	5
3. Обект на изследването.....	6
4. Предмет на изследването	10
5. Методология на изследването	13
6. Източници на ексцерпция на илюстративния езиков материал.....	15
7. Преглед на изследванията, свързани с темата на дисертацията	16
ПЪРВА ГЛАВА	24
СЪПОСТАВИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ОПРЕДЕЛИТЕЛНИЯ ЧЛЕН И ФОРМИТЕ НА ПОКАЗАТЕЛНОТО МЕСТОИМЕННИЕ ТА.....	24
1. Именителен падеж.....	25
2. Родителен падеж	28
3. Дателен падеж.....	29
4. Винителен падеж	30
5. Местен падеж	33
6. Творителен падеж.....	35
ВТОРА ГЛАВА	41
ЧАСТИ НА РЕЧТА, КОИТО СЕ ЧЛЕНУВАТ	41
1. Членуване на прилагателните имена	41
1.1. Членуване на качествените прилагателни имена.....	44
1.2. Членуване на относителните прилагателни имена	49
1.3. Членуване на притежателните прилагателни имена.....	54
1.4. Връзка между определителния член в колоквиалния и определената форма на прилагателните в книжовния език.....	55
1.5. Членуване на формите за сравнителна и превъзходна степен на прилагателните имена.....	68
1.5.1. Степенуване с афикси (синтетични форми)	69
1.5.1.1. Сравнителна степен	69
1.5.1.2. Превъзходна степен	73
1.5.2. Описателно степенуване (аналитични форми)	77
1.5.2.1. Сравнителна степен	77
1.5.2.2. Превъзходна степен	79

1.6. Членуване при изразяване на степента на застъпеност на признак чрез наречия.....	83
2. Членуване на редните числителни имена.....	86
3. Членуване на наречия, образувани от редни числителни имена	88
3.1. Наречия на –č.....	88
3.2. Наречия на –krat.....	89
3.3. Членуване на наречия, образувани чрез конверсия на редни числителни	93
4. Членуване на притежателните местоимения	96
4.1. Членуване на личните притежателни местоимения	96
4.1.1. Единствено число на притежателя	97
4.1.2. Двойствено число на притежателя	98
4.1.3. Множествено число на притежателя.....	98
5. Членуване на възвратното притежателно местоимение	99
6. Членуване на показателните местоимения	100
6.1. Показателно местоимение ta	101
6.2. Показателно местоимение tisti	102
6.2.1. Членуване при анафорична употреба на показателното местоимение tisti.....	103
6.2.2. Членуване при катафорична употреба на показателното местоимение tisti.....	104
6.3. Показателно местоимение opi	106
6.3.1. Членуване при анафорична употреба на показателното местоимение opi.....	107
6.3.2. Членуване при катафорична употреба на показателното местоимение opi.....	109
ТРЕТА ГЛАВА	113
МОРФОЛОГИЧНАТА КАТЕГОРИЯ ДЕТЕРМИНАЦИЯ И ЗНАЧЕНИЕ НА ОПРЕДЕЛИТЕЛНИЯ ЧЛЕН	113
1. Общо за категорията детерминация в словенския колоквиален език .	113
1.1. Семантика на прилагателните имена	115
1.2. Семантика на редните числителни имена.....	115
1.3. Семантика на притежателните местоимения	116
1.4. Семантика на показателните местоимения.....	117
2. Значение на определителния член	131
ЧЕТВЪРТА ГЛАВА	138
СИНТАКТИЧНА СЛУЖБА НА ЧЛЕНУВАНИТЕ ФОРМИ	138

1. Членувани форми в служба на съгласувани определения.....	138
1.1. Едно определение	138
1.2. Две или повече определения	147
1.2.1. Словосъчетания с еднородни определения	148
1.2.2. Словосъчетания с нееднородни определения	153
1.2.3. Словосъчетания, в които има еднородни и нееднородни определения	155
2. Членувани форми в служба на обособени определения	157
3. Членувани форми в предикативна позиция	160
4. Членуване на самостоятелно употребени и субстантивирани прилагателни и редни числителни имена, притежателни и показателни местоимения ..	172
4.1. Самостоятелна употреба поради елипса на определяемото.....	172
4.2. Самостоятелна употреба със значение на съществително име.....	176
4.3. При пълна субстантивация	180
ПЕТА ГЛАВА.....	182
УПОТРЕБА НА ОПРЕДЕЛИТЕЛНИЯ ЧЛЕН В ПЕРИОДА XV – XIX ВЕК	182
1. Първи регистрирани случаи на употреба на показателно местоимение в служба на определителен член в старословенски писмени паметници	182
2. Определителният член в трудовете на първите протестантски автори	184
3. Употреба на определителен член в писмените паметници на словенски език от XVII и XVIII век.....	201
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	213
ПРИЛОЖЕНИЕ 1	220
ПРИЛОЖЕНИЕ 2	221
ПРИЛОЖЕНИЕ 3	232
ПРИЛОЖЕНИЕ 4	234
БИБЛИОГРАФИЯ.....	236

УВОД

Категорията детерминация на имената (определеност – неопределеност) и изразяването ѝ чрез определителен член в българския език се счита за самобитна¹ негова проява, която не е характерна за никой друг славянски език.² Възникването на граматичната категория, и в частност на задпоставения определителен член като формален изразител на значението ѝ, в нашия език се свързва с интензивните междуезикови контакти в рамките на балканския езиков съюз, което изважда явлението от границите на изконно славянското и го препраща в сферата на екзотичното. Навярно поради тая причина очевидното съществуване на определителния член предизвиква сякаш известно неудобство сред нашите възрожденски книжовници. Членните форми са отхвърляни, защото „язык не украшают, но паче по грозен струват“, поради което са осъдени „като непотребни“. ³ Именно като непотребни бяха осъдени членуваните форми и в една съвременна словенска граматика, на чийто автор се е наложило да обясни защо няма определителен член в неговия език. Сметнахме за удачно тъкмо един носител на екзотичен език да се захване с проучването на „непотребния“ словенски определителен член, защото сме убедени, че този проблем заслужава по-безпристрастно и лишено от исторически предразсъдъци разглеждане. Тъй като определителният член е характерен единствено за колоквиалния език, книжовната норма не го допуска, освен като стилистично художествено средство, той остава някак встрани от вниманието на езиковедите. Това има и своите положителни страни, тъй като целта на всяко научно изследване е да допринесе нови знания, основавайки се на вече съществуващите, т.е. темата предполага изобилни

¹ Стоянов 1980: 3

² Куцаров 2007: 447

³ Пак там, с. 407.

възможности за принос към знанието за езика. Смятаме, че едно по-обширно проучване на проблема за определителния член в словенския език ще допринесе за изясняване мястото и ролята на категорията детерминация и в един по-широк славянски контекст, особено в съпоставка с подобни явления от други славянски езици като чешкия, полския и лужишките езици.

Настоящото научно изследване си поставя следните **цели**:

1. Установяване наличието на граматикализирано средство за експлициране на значението определеност в словенския колоквиален език;
2. Синхронен анализ на употребата на определителния член *ta* в съвременния колоквиален словенски език;
3. Установяване семантиката и обхвата на морфологичната категория детерминация на имената;
4. Определяне на ограниченията в синтактичната служба на членуваните словоформи;
5. Да се проследи появата и употребата на определителния член в диахронен план и да се представят предположения за произхода му.

В съответствие с поставените цели, в хода на изследването ще бъдат изпълнени следните **задачи**:

1. Уточняване на основните понятия, термини и изходни теоретични постановки, свързани с обекта и предмета на дисертационния труд;
2. Обобщен преглед на изследванията, свързани с въпроса за определителния член в словенския език;
3. Съпоставителен анализ на показателното местоимение *ta* и определителния член в словенския колоквиален език, установяване на формално-семантичните различия;

4. Да се установи с кои части на речта се свързва определителният член и какви са особеностите на употребата му при отделните части на речта;
5. Да се обобщи кои части на речта обхваща категорията детерминация и каква е семантиката ѝ;
6. Анализ на синтактичните позиции, в които се явяват членуваните словоформи;
7. Установяване на първите засвидетелствани в писмени паметници случаи на употреба на показателно местоимение в служба на определителен член;
8. Проследяване употребата на показателното местоимение в служба на определителен член в творчеството на словенските протестантски автори от XVI век;
9. Състояние и специфики на употребата на показателното местоимение в служба на определителен член в словенските писмени паметници от XVII и XVIII век.

Обект на дисертационния труд *„Проблемът за определителния член в словенския език (в диахронен и синхронен аспект)“* е **морфологичната категория детерминация** на имената в словенския език.

За да уточним обхвата на понятието **морфологична категория**, ще тръгнем от определението, което дава за нея А. В. Бондарко: „Ние, подир много други изследователи, разглеждаме морфологичната категория в славянските, и в другите типологично сходни на тях, езици като система от противопоставени един на друг редове словоформи (в рамките на определена част на речта) с еднородно съдържание“.⁴ (*Прев. мой – М.М.*) От ключово значение за настоящото изследване е при разглеждането на морфологичната категория детерминация, или на която и да е граматична

⁴ Бондарко 1976: 10–11, вж. и Куцаров 2007: 26.

категория,⁵ да се отчитат едновременно двете страни на нейната същност – изразяването на съдържанието на категорията се реализира чрез система от морфологични средства, организирани по точно определен начин, т. е. в никакъв случай не бива да се пренебрегва неразривната връзка между плана на съдържание и плана на изразяване. Семантичният потенциал на категорията – планът на съдържание, трябва да намери своето конкретно и еднородно формално проявление на равнището на словоформата – плана на изразяване.⁶ Следователно, ако при определена част на речта липсва формален морфологичен показател, който да изразява съдържанието на морфологичната категория детерминация, макар семантиката ѝ да е вътрешно присъща на съответната дума, то разглежданата **морфологична** категория не може да е налична при тази част на речта.⁷ Отново ще цитираме Бондарко: „Тази дефиниция позволява да се разграничи граматичната категория от противопоставянето на лексико-граматични разреди, от което и да е семантично противопоставяне, което в дадения език не се опира на специална система от граматични форми (срв. например граматичната категория определеност / неопределеност в българския език и противопоставянето на значенията определеност / неопределеност в руския език, по отношение на който в дадения случай няма основания да се говори за граматична категория)“.⁸ (*Прев. мой – М.М.*) От двете страни на морфологичната категория – съдържателната и формално-структурната, водеща се явява първата, тъй като с течение на времето езикът може да създаде различни средствата за изразяване на една и съща семантика. За плана на изразяване най-важно е наличието на взаимно противопоставени системно организирани редове словоформи,

⁵ Разглеждаме понятията *морфологична категория* и *синтактична категория* като видови понятия по отношение на родовото понятие *граматична категория*.

⁶ Вж. Куцаров 1985: 21.

⁷ Вж. Vidović – Muha 1996: 116.

⁸ Бондарко 1976: 29–30

обединени около общо съдържание. Семантичните признаци на категорията са нейната основа, като самата цел на категорията е реализацията на тези признаци, а формалната структура е средството, служещо на тази цел. Същевременно именно структурната организация, т.е. противопоставянето на редове словоформи, е конституиращият признак на морфологичната категория.

Така стигаме до теорията на противопоставянето (опозициите), чието начало поставя представителят на Пражкия лингвистичен кръжок княз Н. С. Трубецкой. Тази теория е изиграла ключова роля за развитието на фонологията, която се превръща в образец и за останалите дялове на езикознанието, и в частност на морфологията, които прилагат теорията на опозициите в собствената си област.⁹ Създател на теорията на морфологичните опозиции е Р. Якобсон. Съгласно тази теория значението на морфологичните категории може да се представи чрез противопоставяния (опозиции) между отделните им членове (грамеми). Оттук следва, че за да съществува една морфологична (а и граматична изобщо) категория, тя трябва да се състои най-малкото от два отделни члена, представени от два противопоставени един на друг реда словоформи, като „всяка словоформа притежава само по едно от граматичните значения на морфологичните категории, характерни за дадената част на речта“.¹⁰ (*Подчерт. мое – М.М.*) Двучленните морфологични категории се изграждат чрез противопоставяне според даден общ признак, като единият от членовете е **маркиран** – той е означен от специфично морфологично средство, изразител на определено граматично значение, а другият е **немаркиран** – при него отсъства съответният морфологичен маркер, което най-общо означава, че отсъства и граматичното значение, чийто носител е маркираният член. Може да

⁹ Илиева 2001: 245

¹⁰ Куцаров 2007: 31

съществуват и **многочленни** морфологични категории, макар някои автори да свеждат всички морфологични категории до двучленни.¹¹ При многочленните категории, основани на опозиция според един общ признак, има само един немаркиран член, на който могат да се противопоставят останалите, които са маркирани.

При представянето на видовете морфологични опозиции отново отчитаме двустранната същност на граматичните категории, т.е. взаимната свързаност между плана на съдържание и плана на изразяване, което означава, че приемаме за морфологични само онези семантични противопоставяния, които имат изразение в структурата на езика чрез системно организирани морфологични средства.¹² Основно място в морфологията заемат т.нар. **привативни опозиции**, изградени върху противопоставяне само според един признак. Състоят се от маркиран (традиционно означава се като А или +А) и немаркиран (означава се като не-А или –А). Докато в разработената от Н. С. Трубецкой теория разликата между двата члена на привативната опозиция във фонологията е само един признак, като маркиран е членът, който притежава този признак „в повече“,¹³ в морфологичната привативна опозиция има и нов елемент, въведен от Р. Якобсон, а именно наличието на две значения при немаркирания член – главно и общо, което означава, че немаркираният член може да изразява значение, противоположно на значението на маркирания член (не-А) – **главно значение**, но имплицитно може да изразява и значението на маркирания член (А) – **общо значение**.

Освен привативни, съществуват и **еквиолентни** морфологични опозиции, най-често представляващи отношенията между маркираните членове на многочленните морфологични категории, които могат да бъдат

¹¹ Вж. Герджиков 1974: 34, Ницолова 2008: 16.

¹² При Куцаров наречени „формално-семантични опозиции“ (Куцаров 2007: 34).

¹³ Илиева 2001: 248

обозначени символично като $A - B$, $A - B - C$ и т.н., като всеки символ изразява признака на някой от членовете, които са противопоставени помежду си.

Най-рядко в езика се срещат така наречените **йерархични** или **градуални опозиции**, при които има само един признак, който е застъпен в различна степен (йерархия или градация) при отделните членове на опозицията. Символично тази опозиция може да се представи като $0 - A - 2A$, $A - 2A - 3A$. Според Куцаров такива опозиции не са възможни, тъй като дори в плана на съдържание да е възможна такъв тип градация, в плана на изразяване трудно би могло да се постигне изразяването на подобна йерархия в семантиката чрез морфологични средства.¹⁴

Предмет на изследване в настоящата дисертация е *определителният член **ta** (включително фонетичните му варианти в различните диалекти)* като морфологично средство за изразяване на граматичното значение определеност в словенския колоквиален език.

В изследването си изхождаме от **хипотезата**, че словенският език е развил специално средство за експлициране на граматичното значение определеност при някои части на речта, за което смятаме, че с пълно основание може да бъде наречено определителен член, т.е. да бъде определено като морфологично. Словенският определителен член е възникнал от показателното местоимение за указване на близки до адресанта на съобщението обекти, което в течение на около 5 века (приблизително в периода от XV до началото на XX век) е преминало през процес на граматикализация, който, макар и не приключил, е в относително напреднала фаза. Самото понятие граматикализация разбираме в по-широки граници като: „промяна, при която в определени лингвистични контексти говорещите използват части от конструкцията с граматична функция. С течение на времето създаденият като резултат

¹⁴ Куцаров 2007: 39

граматически елемент може да стане по-граматически, като придобива повече граматически функции и разширява класовете, с които може да се свързва (host-classes)¹⁵ И тук се ръководим от двустранната същност на езика, като отчитаме факта, че езиковите процеси, протичащи при граматикализацията, винаги обхващат както плана на съдържание, така и плана на изразяване. Промените в семантичната и формалната страна могат да се разминават значително във времето, понякога в порядъка на стотици години, но измененията в семантиката в резултат на граматикализацията на определена дума винаги намират и своето формално изразение. В хода на изследването с конкретни примери ще демонстрираме, че в случаите, които определяме като проява на определителен член в съвременния словенски колоквиален език, първичната демонстративна функция на показателното местоимение *ta* да посочва на слушащия наличен в речевата ситуация обект, който е близък до говорещия, в голяма степен се е изгубила и се е трансформирала до абстрактната функция на определителния член да откроява определен признак на даден обект, чрез който този обект да бъде индивидуализиран в съзнанието на слушащия.¹⁶ Доказателство за почти (тъй като поради генетичната си връзка с показателното местоимение определителният член не губи изцяло деиктичните си свойства – все пак функцията му е да указва, да насочва вниманието на слушащия към определен признак на обекта) пълното отсъствие на показателна функция при словенския определителен член ние виждаме в способността му да участва в именна група, съдържаща показателно местоимение със значение, противоположно на значението на местоимението *ta*, красноречиво свидетелство в посока диференциация на функциите на показателните

¹⁵ Brinton – Traugot 2005: 99 (Цит. по Ницолова 2012: 50)

¹⁶ За подобна промяна в бълг. ез. вж. Маровска 2008:43.

местоимения и определителния член *ta* е и възможността самите показателни местоимения да се членуват в определен контекст.

Горната съществена трансформация в семантиката на показателното местоимение *ta* е довела до не по-малко значими формални изменения.¹⁷ Най-напред ще отбележим загубата на ударението при определителния член, което представлява индивидуална промяна, настъпила вследствие на учестената му употреба и стремежа към икономия в езика. Освен това, при граматикализацията на члена са настъпили и някои морфологично-синтактични изменения. На първо място тук поставяме тенденцията за редукция и изпадане на неударения вокал в определителния член, като значението на члена се поема само от кореновия консонант *t*. Макар това явление да е в доста ранен етап, имаме някои примери, които свидетелстват за настъпването на подобно изменение. На следващо място трябва да открийме ясният знак за напредналата степен на граматикализация на словенския определителен член, а именно генерализацията на номинативната му форма за мъжки/женски род, единствено число в цялата парадигма. Като синтактично изменение разглеждаме настъпилото у носителите на езика възприемане на члена като част от някои думи, които се срещат предимно членувани – най-често географски наименования и самостоятелно употребени прилагателни имена с висока степен на субстантивация. Накрая ще посочим и настъпилите ограничения в словореда. За разлика от показателното местоимение, определителният член *ta* винаги стои непосредствено пред думата, към която се отнася и не може да бъде разделян от нея чрез вметнати или инверсирани части. Известно отстъпление от това правило представлява вмъкването на наречие, модифициращо прилагателното име, например при аналитичните форми за сравнителна и превъзходна степен на прилагателните, но в такъв

¹⁷ Относно формалните промени при граматикализацията се ръководим от модела, зададен от Руселина Ницолова (Ницолова 2012: 53–75).

случай отделянето на члена от името може да се компенсира чрез удвояването му.

В основата на тази работа е заложена концепцията на Ф. дьо Сосюр за двете страни в изследването на езиковите факти – в зависимост от подредбата им в линейна последователност и от гледна точка на обединението им по класове.¹⁸ В работата си отчитаме, че правилата в езика представляват синтагматични отношения, тъй като реалната реч е линейна и отделните речеви единици са подредени като последователност, но от друга страна между отделните сегменти съществуват и парадигматични отношения, тъй като те могат да бъдат изведени от речта и класифицирани според тяхното значение и формално-граматични свойства.

При избора на **методология** отчитаме, че науките, изследващи стойностите „трябва да прокарат рязка граница между стойностите така, както те образуват една система, и същите стойности, така, както те се отнасят към времето“.¹⁹ Водещ в настоящото изследване е **синхронният подход**, който предполага проследяването на отношенията между отделните езикови елементи да се извършва без оглед на динамиката в езика. Използван е **съпоставителният метод**, при който сходствата и разликите между два елемента се установяват на контрастна основа в синхронен аспект. Освен на синхронен, заглавието, а оттук и целите и задачите, на дисертационния труд предполагат прилагането и на **диахронен подход**. При него отделният езиков факт се изключва от системата и се проследяват отношенията му с различни негови форми, съществували последователно във времето. При диахронния анализ в настоящото изследване е приложен **сравнително-историческият метод**.

¹⁸ Илиева 2001: 235

¹⁹ Пак там, с. 230.

В дисертацията са използвани и общонаучни методи като анализ, аналогия, синтез и обобщение.

Тъй като употребата на определителния член *ta* не се допуска в съвременния стандартен словенски език, с малки изключения, не сме ексцерпирали езиков материал от литературни творби или други печатни издания, в които се използва словенския литературен език. Като основен **източник на езиковия материал** ни послужиха на първо място различни диалектни текстове, записани в рамките на диалектоложки изследвания – най-често дипломни работи и анкети за нуждите на Словенския диалектен атлас. Много ценен източник на информация е и сборникът на Тине Логар „Словенски наречия“.²⁰ Друг важен източник на езиков материал е сбирката словенски фолклорни разкази *Glasovi*, издавана от Института за словенска етнология към Словенската академия на науките и изкуствата. Сбирката е съставена от адаптирани текстове, като степента, в която отразяват оригиналния диалектен разказ, варира в различните книги. Изключително богат и ценен източник на примери за употребата на словенския определителен член се оказаха различни форуми и страници в социални мрежи в интернет, където липсата на коректив и стремежът към оригиналност и разчупване на книжовноезиковите ограничения предразполагат към спонтанна употреба на колоквиална реч.

Работата ни по проучването на проблема за определителния член в словенския колоквиален език беше в значителна степен утежнена от липсата, доколкото ни е известно, на по-подробно и систематизирано изследване, посветено на този въпрос. Откъслечна информация срещнахме в публикации, посветени на друга тематика, в които данните за определителния член са по-скоро съпътстващи. По-подробно застъпен, на моменти дори ненужно преекспониран, е въпросът за произхода на члена, който не е основен за нашето изследване. В **прегледа на изследванията**,

²⁰ Logar 1993

свързани с темата на дисертацията посветихме по-специално внимание само на изследванията, в които проблематиката, свързана с определителния член в словенския език, заема централно място. Разгледани са статии на Рудолф Коларич,²¹ Мартина Орожен²² и студията на двамата автори Франц Марушич и Рок Жауцер²³, която представлява най-обширното изследване, посветено на определителния член, известно ни до момента.

ПЪРВА ГЛАВА:

СЪПОСТАВИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ОПРЕДЕЛИТЕЛНИЯ ЧЛЕН И ФОРМИТЕ НА ПОКАЗАТЕЛНОТО МЕСТОИМЕНЕНИЕ ТА

В първата глава са съпоставени формите на показателното местоимение и определителния член за мъжки, женски и среден род единствено, двойствено и множествено число в именителен, родителен, дателен, винителен, местен и творителен падеж. Целта на съпоставителния анализ между формите на члена и местоимението, с което той е родово свързан, е да се установи формалната и семантичната диференциация, съответно степента на граматикализация, между тях и наличието на определителен член в словенския колоквиален език.

Приведените в тази глава примери за употреба на определителния член в словенските диалекти изцяло насочват към извода, че за разлика от показателното местоимение, определителният член **не се скланя** и **няма собствено ударение** – той е проклитика и поради това много често се изписва заедно със следващата го дума, както е в примери. Не са рядкост и случаите, в които един и същи носител на езика (автор) изписва

²¹ Kolarič 1960, Kolarič 1961

²² Orožen 1972

²³ Marušič – Žaucer 2007

определителния член както отделно, така и слято, което може да е косвена индикация, че той се възприема като част от думата, т.е. налице е синтетична словоформа.

(1)²⁴

- *Znè:ĩtaš abrùoč, prè:jt, ne puó:l, kə je, tãpərəč abrùoč nardí:š, 'ne, znè:ĩtaš, puó:l ga dá:š gó:r, 'ne takù:, dɛ_p ga gó:r na sùðə nè:ĩtoʊ, 'ne.*

I: 'Ne, ta pè:ru abrùoč ù:n ta stá:r mù:j, kə je gó:r, 'sej grié á:dən duól nì:žj, 'sej né:ĩsa tò:čnu narjéá:n, 'ne, é:dən grié nì:žj, á:ni gré:ja ví:šj, puó:l pa is špà:ga zmìerəš, špà:ga á:kul, puó:l pa pa abrùočə in 'tam, kə špà:ga diéneš, pa 'tam, 'tam ta pè:rva lù:kja prí:de, é:na puó:l napré:j in ga mùɔraš en fiɛrkəlc dà:li pəs'tət, dəsiɛt cè:nti, 'ne. Pəstí:š dà:li in ga znè:ĩtaš, puó:l ga je tré:ba pa šrà:jat.

Посоченият пример илюстрира и следващата важна разлика между показателното местоимение и определителния член, а именно, че при него **деиктичната функция е силно отслабена**. Докато показателното местоимение изразява релативна отдалеченост – *ta* за близки, *tisti* за малко по-отдалечени и *oni* за отдалечени предмети²⁵ – в пространството, времето или съзнанието²⁶, определителният член *ta* няма такава роля. Доказателство, че в случая не става въпрос за някаква специфична (учестена²⁷) употреба на показателното местоимение, а за морфологично средство за изразяване на категорията определеност при определени части на речта, които ще бъдат конкретизирани по-нататък в изложението, можем да видим в следните примери:

(2)²⁸

²⁴ Šuštar 2001: 21

²⁵ Предмет в най-широкия смисъл на думата – вж. Пашов 1999: 62.

²⁶ Toporišič 2004: 340

²⁷ Светомир Иванчев говори за „учестена употреба на анафоричното местоимение“ в съвременния чешки език, а също в словашкия, словенския и лужишките езици. Смятаме, че словенският трябва да бъде разглеждан отделно, тъй като морфологизацията на старото показателно местоимение е в много по-напреднала фаза и вече не може да става въпрос за две различни функции на едно и също местоимение. Вж. Иванчев 1988: 103.

²⁸ Topolnik 2004: 15

T: *A to potlej te ta velike še izdelujete?*

F: 'Ne.

T: *Ne več.*

F: 'Ne. Jəst u glà:ʊnəm zdaj dà:ɪlam sà:me mà:jxne. Sà:mu tù: ta mà:lu, kà:r je...

T: *V bistvu bolj... Dosti je zdaj okrasno bolj?*

(3)²⁹

- *Kù:k dəbiéle dī:le so, kù:k so dəbiéle, rɛçì:mo, tì:ste ta pə:rve?*

I: Piɛt fiɛrkəlcu.

(4)³⁰

T: *No, saj dobro, za enkrat toliko. No, pol pa še tole kako se imenuje?*

F: Cekulá:r boš 'bəl vī:dla z ù:nga ta mà:lga, kə t'le 'nəç ne vī:dəš, 'ne.

В (2) има два случая на едновременна употреба на показателно местоимение за близки предмети и лица и определителен член в рамките на едно словосъчетание. Най-напред „te **ta** velike“ и малко след това „tu **ta** malu“ (с диалектна редукция на вокала „o“ – „to **ta** malo“). Аналогично съчетание се наблюдава в пример (3), но там пред определителния член е употребено показателното местоимение за посочване на по-отдалечени предмети „tiste **ta** pərve“. При определени обстоятелства тези примери може да се тълкуват и като повторение на една и съща дума, което е характерно за спонтанната реч, още повече, че в съвременния словенски език няма ясно изразена граница между местоименията *ta* и *tisti*, които могат да бъдат последователно употребени от говорещия за един и същи, недалечен обект. Но следващият пример (4) – „unga **ta** malga“ (диал. от „onega **ta** malega“) категорично насочва към заключението, че изразена показателна функция има само местоимението, защото един предмет не

²⁹ Šuštar 2001: 16

³⁰ Topolnik 2004: 17

може да бъде едновременно и отдалечен, и близък.³¹ Ще посочим още няколко подобни случая на съчетание от показателно местоимение и определителен член, защото такава употреба е много често срещана в колоквиалния словенски език и не би следвало да се разглежда като спонтанно удвояване на показателното местоимение.

(5)³²

Potle j votla imet židano ruto pa jejce. Ata jə vse to prnəsejo. Jə pa jejce ubiva v to ta židano ruto. Pa notrə j še ano ribjo kost potisnova, k jo j imeva s sabo. Potle j pa šla skoz vrata pa rekva je, da more an cajt to reč djet pod kamən.

(6)³³

JOŽE: 'Dɛ: se pa na'vɑ:dna sɛ'kɛ:ra ʊpɔ'rɑ:bla.

NATAŠA: Na'vɑ:dna sɛ'kɛ:ra. 'Pʉo:l pər, pər, kə se pa 'rjɛ:čmə, 'čistɛ 'gɔ:ša, se pa 'ʎna, ta'mičkəna 'tut', a'njɛ: - p'rɔ:kəncə?

JOŽE: P'rɔ:kəncə al pa 'sa:rp al pa ... Za 'žɛ:t'je 'sa:rp.

(7)³⁴

JOŽE: 'Čɑ:s sə ... 'tɔ: sə 'rjɛ:klɛ 'jɑ:mskɛ 'lɛ:s, 'čɑ:s se ja ... za ʊ 'jɑ:me. 'Dɛ: pa 'tɔ: na g'rɛ: 'vjɛ:č, 'dɛ: g'rɛ: pa 'tɔ: za 'sɛ:kance pa za 'kɑ:ke t'rɑ:me ʊb'rɛ:žajə pa 'tɑ:ka 'rɛ:č, 'jɑ:.

NATAŠA: 'Aħa. 'Aħa. 'Tistə tas'lɑ:pšə pa za 'da:rve.

JOŽE: Za 'da:rve.

Разбира се, не бива да се забравя и съществената разлика от гледна точка на морфологичната класификация – показателното местоимение *ta* е

³¹ Подобна „кръстосана комбинация“ от показателно местоимение и определителен член е възможна и в българските родопски говори, които познават тройно членуване. Вж. Каневска-Николова 2006: 70.

³² Cvetek 1993: 97

³³ Bele 2010: 52

³⁴ Bele 2010: 61

изменяема дума и в тази връзка неизменяемият *ta* не може да бъде показателно местоимение, в противен случай трябва да допуснем, че то може да бъде едновременно както изменяема, така и неизменяема част на речта. Известно колебание дали става въпрос за употреба на определителен член, или на показателното местоимение *ta* може да възникне в случаите, в които имаме формално съвпадение – за единствено число мъжки и женски род в именителен падеж, мъжки род за неодушевени във винителен падеж; за двойствено число мъжки род в именителен и винителен падеж; за множествено число среден род в именителен и винителен падеж. Като това е в сила предимно за писмени текстове, в които не се отбелязва ударението, защото, както беше посочено по-горе, определителният член, за разлика от показателното местоимение, няма собствено ударение.

Съпоставката на показателното местоимение и определителния член, която беше представена по-горе, е от съществено значение за установяване наличието на определителен член – граматичен, а не лексикален детерминатор, т. е. местоимение,³⁵ в словенския език, тъй като категорията определеност може да бъде изразена и чрез лексикални средства, но тогава не е морфологична.³⁶ Показателните местоимения могат да бъдат употребени както за непосредствено посочване на конкретни предмети, така и като отправка към определени думи, словосъчетания или цели изречения, назоваващи предмети, които вече са били споменати или са известни едновременно за адресанта и адресата.³⁷ Такива анафорично употребени показателни местоимения могат да служат като средство за изразяване на индивидуална определеност, което е и една от основните функции на определителния член, а именно индивидуализиращата.

³⁵ Вж. Reindl 2008: 131.

³⁶ Стоянов 1980: 7

³⁷ Шамрай 1989: 10

ВТОРА ГЛАВА:

ЧАСТИ НА РЕЧТА, КОИТО СЕ ЧЛЕНУВАТ

След като установихме, че словенският език е развил специално (различно от показателното местоимение *ta*) морфологично средство за експлициране на граматичното значение *определеност*, което нарекохме *определителен член*, следващата логична стъпка беше да проследим кои части на речта се членуват. Тъй като специфична особеност на словенския определителен член, изтъкната от редица изследователи, чиито трудове цитираме в настоящата дисертация,³⁸ е възможността той да се свързва само с **прилагателните имена**, съответно с някои други части на речта, притежаващи същите граматични характеристики и по този начин свързани с категорията *прилагателно име*, изложението в тази глава започва с представяне на примери за членуване на прилагателните имена.

Преди това обаче подробно е уточнена класификацията на прилагателните имена в словенския език – както по отношение на тяхното значение, така и по отношение на формата им. Тук се ръководим от академичната *Словенска граматика* на Йозе Топоришич, в която той разпределя прилагателните имена в словенския език в три основни групи – качествени (*lastnostni pridevniki* – *mlad, majhen*), относителни (*vrstni pridevniki* – *obči, slovenski, lipov*) и притежателни (*svojilni pridevniki* – *očetov, materin, božji*).³⁹ Причастията, с изключение на страдателните и еловите, причислява към качествените прилагателни. По отношение на способността на прилагателните имена да изразяват категорията

³⁸ Вж. Kopitar 1808: 215, Kolarič 1960: 185, Orožen 1972: 107, Marušič – Žaucer 2007: 223.

³⁹ В българската граматика се приема, че прилагателните имена, изразяващи принадлежност, спадат към групата на относителните прилагателни (вж. Пашов 1999: 81), но тук ще се съобразим с традиционната за словенския език класификация, тъй като това до голяма степен ще улесни съпоставката на резултатите от настоящата работа с известните ни до момента научни изследвания, засягащи проблема за определителния член и определената форма на прилагателните в словенския език.

определеност с помощта на морфеме, той отново откроява три групи прилагателни. В първата поставя качествените прилагателни, като те могат да имат както неопределена (или кратка), така и определена (или дълга) форма (*mlad – mladi, gozden – gozdni, uspel – uspel, dvojen – dvojni*). Във втората група прилагателни – такива, които имат само неопределена форма, включва всички притежателни прилагателни имена (образуват се с наставките *-ov/-ev* и *-in*) и онези относителни прилагателни, които са възникнали с помощта на наставката *-ov/-ev* (*bratov, sestrin, bukov*). Останалите относителни прилагателни, както и формите за сравнителна и превъзходна степен на прилагателните имена, спадат към третата група, които имат само определена форма (*slovenski, jelenji, lepši*). Първата група прилагателни имена Топоришич смята за изначално неопределени, докато втората и третата – за определени.⁴⁰ Така при качествените прилагателни, които са изначално неопределени, се явява необходимост от маркер на категорията определеност в определена синтактична позиция, оттук и опозицията между двете форми, докато за другите две групи прилагателни имена такова средство не е необходимо, защото те са изначално определени. Доколкото някои относителни прилагателни имена завършват на гласната *-i* в мъжки род единствено число в именителен падеж, това се дължи на наставките, с чиято помощ са образувани, прим.: *-ski, -ški, -čki, -ji* и др. В тази връзка Топоришич подчертава разликата между прилагателните, които имат определена и/или неопределена форма и онези, при които е налице вътрешно присъща определеност или неопределеност, т.е. разграничава определеността на формата от определеността на думата.⁴¹ Формално разлика между неопределената и определената форма на прилагателните има само при именителен и винителен (когато съвпада с именителен) падеж единствено число за

⁴⁰ Toporišič 2004: 320

⁴¹ Toporišič 1978: 287

мъжки род, където определената форма се образува с наставката *-i* (срв. *visok : visoki*). Малък брой прилагателни имена образуват определената си форма от суплетивна основа от типа: *majhen : mali*. При някои прилагателни се наблюдава и промяна на мястото и вида на ударението при динамичното акцентуване (*dêbel – debéli*), а при мелодичното акцентуване (съгласно книжовната норма) може да се стигне и до промяна на интонацията от типа:

неопределена форма : определена форма
mlâd (циркумфлексна) : mlâdi (акутна)
bél (акутна) : bêli (циркумфлексна)

Въз основа на тази класификация може да се обобщи следната таблица за разпределението на прилагателните имена по признака определеност – неопределеност:

<i>прилагателни имена</i>	<i>форма</i>	<i>инхерентно</i>
качествени	неопределена <i>mlad</i> и определена <i>mladi</i>	НЕОПРЕДЕЛЕНИ /NEDOLOČNI/
относителни	само неопределена <i>bukov</i> или само определена <i>jelenji</i>	ОПРЕДЕЛЕНИ /DOLOČNI/
притежателни	само неопределена <i>bratov</i> <i>sestrin</i>	

Ще посочим някои примери за **членуване на качествениите прилагателни имена (1.1):**

(1)⁴²

- *Kakù: pa tù:?*

I: Je pa pa, je má:u dǝrgá:č, je kə bá:na, 'ne, je pa ... Edì:n tù: je razlì:ka, dǝ je ta šrok kuó:nc spuó:dej.

- *Dǝ je pa takù: ...*

I: Takù: je pastà:ulena, ta šrok kuó:nc je spuó:dej ...

- *Tù: se prà:u, dǝ se glì:x abrà:tnu, se puó:l duóge, kakù: se duóge sǝstá:u, ì:stu, sà:m se jǝx naruóbe pastà:ula ...*

I: Sa'mu akù:l jǝx abə:rneš puó:l, 'ne. Ta uoski kuó:nc je guó:rej, 'ne, ta šrùok je spuó:dej, puó:l pa na sré:t za jiésəx ižžà:gaš 'uən, 'ne, na sré:t puódna mùoraš ana šró:ka dì:la d'jet, pa ižžà:gaš 'uən ...

(2)⁴³

*Prqázu se je an qozù z voyénimə učmí pa horéčim hóbəcam – bíw je **tī** húdə.*

*Bárbəca ha bára, zaqáj da tàq dówhə qni pršow; qozù pa je djáw, da je bíw še za qrvávim múrjam, qə je **tī** prǝvəbrt zažvížava, v drúje za **tī** yńílim múrjam, pa da je šelè sà móhu prítə, qə je trétjəč zažvížava.*

(3)⁴⁴

*Səveda, jest səm jo zastavov koražno, brez strahu. Niti mav nisəm mislov na to, k mə j Grabnarjov Lojz večkret zapodvov, koko se j na Strmcah adèn obesov pər korito. ... Jest səm se kar ušəbov pa napre səm s pomagov. Samo to səm imov v misləh, da gun **ta** obešenə vohk za mano pride.*

(4)⁴⁵

*Tráva se udvíja pa qámr na šlíne puqáže, tótī hré **tī** zyəblano ríc jësqať.*

⁴² Šuštar 2001: 29

⁴³ Šašel – Ramovš 1936: 13

⁴⁴ Cvetek 1993: 89

⁴⁵ Šašel – Ramovš 1936: 45

При употребата на определителния член пред качествените прилагателни имена не се открояват никакви ограничения. Те се срещат както членувани, така и без определителен член пред тях, например в (2) са употребени *z vognenim* и *za krvavim* без определителен член, а след това се появява членуваното *za ti gnili*. От този пример е видно, че се членуват и качествените прилагателни, възникнали от елови причастия, членуват се и онези, получени от страдателни причастия, както е в примери (3) и (4).

След качествените прилагателни са разгледани особеностите при **членуване на относителните прилагателни имена** (1.2). Както посочихме по-горе, тази група прилагателни нямат едновременно определена и неопределена форма, а могат да имат или само определена, или само неопределена. От приведените в дисертационния труд примери се налага заключението, че и двата вида относителни прилагателни могат да бъдат членувани. Изключително често се членуват прилагателни като *zgornji* (5), *vrhnji* (6), *spodnji* (5), *prednji*, *zadnji* (7), *glavni* (8), определителният член се появява и пред други прилагателни имена, които имат само определена форма, образувани с наставки като *-ski* (*zimski* в (9)), *-ški* (*afriški* в (10)) и други. Макар и значително по-рядко, все пак е възможна и появата на членувани относителни прилагателни имена, образувани с наставката *-ov/-ev*, които според книжовната норма нямат определена форма, завършваща на *-i* за мъжки род единствено число в именителен падеж. В пример (11) се наблюдава членувана форма на прилагателното *železov* за женски род единствено число във винителен падеж – *ta železovo rudo*.

(5)⁴⁶

Z'dej bùṛma pərglì:xal ta zgùṛna s't'raṇ, t'le, kə urá:tca prí:de. Pùó:l pa ta spuódna pa na miəra. Mùṛma má:ṽ klí:ja napré:j udá:rt.

⁴⁶ Šuštar 2001: 45

(6)⁴⁷

I: 'No, tù: ... pər tɛ:rt mùɔrəš, jà:, kù:kər səm riéku, na ù:čke, pa də ta bù:lše pustì:š, 'ne. Pa zmiɛrej ta'ku gliɛdaš, də má:ɥ nì:žáš. Də-n bùɔš ta vè:rxnu pú:ščou, dó:l pa poré:izou. Zmiɛrej ta'ku, də ... zmiɛrəm má:ɥ nì:ži tɛ:rta, 'ne. Dərgà:č prexí:tru visó:ka rà:ta. Pa tut puó:l mùɔrəš

(7)⁴⁸

Híša je pudóɥlasta, na vsáči délni stránə so laséne dúrə; tī prídne dúrə (pər pótə) se zaqlípějə na qlúč pa ud znótrěj na zásəm, tī zádne dúrə (na dvoriše, na ɣoríco) pa qòj ud znótrěj na zásəm. Pər ubújnah dúrah se príde u vėjžò, qə má pər tī prídñah dúrah an voqnə zə žaléznīm ɣátram.

(8)⁴⁹

- *Kaj pa grozd?*

I: G'rost, 'no, g'rost je pa is, mà: pa já:gode, pa pjá:cla. Já:goda je tì:stu ta glà:unu, za kà:r se dè:ila. Is tè:ga prí:de puó:l mò:št in puó:l ví:nu.

(9)⁵⁰

Na tī prídne pustraníce se na nárbo prtrdíjə vójənce, al pa se s čětnimə tī zímščə vojè prvéže.

(10)⁵¹

'No in 'mò:rɥ pa še 'tò: pu'vè:dat, da, kaj jes 'vè:m, on je bju tak'rat, ni bju 'dougo na 'šo:l, dej na s'po:unem se, 'kojk 'ča:sa, ampak ni bju 'eno 'lè:to. Je bju 'tɥdi mobili'zi:ran u 'nè:mško 'vojsko, je šou puol u ta 'a:friški 'korpus, 'no in je u 'A:friki 'pa:du. 'No, in ku so pu'vè:dal, 'cè:la 'šo:la, de je 'pa:du, 'ne, sej je bla na 'šo:li 'neka kumemu'ra:cija za 'tem, 'vam pu'vè:m, pre'težno 'tjst, ku smo bli ust'rjžen, 'ne, smo bli ta'ku: ve'sè:l, 'sa:m pu'ka:zat 'njsmo s'mè:l, 'ne, 'no, pa ga je 'le pub'ra:l, pa 'tò: 'sa:m za'tò:, ku je bju 'tojk ž'le:xt, pa nas je ust'rjgu.

⁴⁷ Žagar 2004: 34

⁴⁸ Šašel – Ramovš 1936: 66

⁴⁹ Žagar 2004: 23

⁵⁰ Šašel – Ramovš 1936: 72

⁵¹ Bergant 2000: 18

(11)⁵²

Po so pa včasə zapodval, da j na Rodənjc perkmandəljc, an tək məjhən škrat, da kljuba tistəm, k rudo kopljejo. Pa ga nismo nčer vidlə. Naš ata so pa zapodval, da j biv perkmandəljc le na Rudənmə poljo; tam so včasəh ta žəlezovo rudo kopələ.

Най-рядко се срещат примери за **членуване на притежателните прилагателни имена** (1.3), образувани с наставките -ov/-ev и -in. Трябва да се отчете и фактът, че прилагателните имена от този тип са по-характерни за книжовната норма, тъй като вместо тях в колоквиалния словенски език много често се използва конструкция от предлога *od* и родителен падеж на съществителното име.

(12)⁵³

Sma dabil puzive, de bōda pəršl pu nas in sm nardila sakm punkl, ne. Sma rjekl, če bōma nárəzn, de bō sak neki mev. Puol je pəršla pa Mici ta Kaplerjeva z Lblane, se ste je puznal. Ad muža sjestra. Pa j rjekla, prav: »Nkàrte jet u Nemčija! Bijžte raj, bijžte!« Prav: Grēte živi v grob.«

(13)⁵⁴

Drug problem je da je stanje v slovenskih financah še precej bolj zavoženo kot v slovenskem zdravstvu. In da so ta "črni" in ta Janševi finančniki približno enako grdo nasedli kot dediči partije. Tako da se mi ne zdi tako izprijeno, če tudi kakšen kirurg pokritizira ekonomijo in politiko, glede na to kako jim slednji gledajo pod nože.

⁵² Cvetek 1993: 49

⁵³ Krejan 1999: 186

⁵⁴ <http://forum.finance.si/?m=1986951&abuse>

След като анализирахме членуването на всички видове прилагателни имена, по-нататък в тази глава разгледахме въпроса за наличието на ***връзка между определителния член в колоквиалния и определената форма на прилагателните в книжовния език*** (1.4). В мнението си за определената и неопределената форма на прилагателните имена в книжовния и в колоквиалния език словенските езиковеди са относително единни. Обобщава се позицията, че членуваните с определителния член *ta* форми на прилагателните имена, срещани в колоквиалния словенски език, са еквивалент на тяхната определена форма, характерна само за книжовния език.⁵⁵ Ако приемем за вярно, че определителният член се явява аналог на книжовната определена форма на прилагателните, обобщено схемата би изглеждала по следния начин:

книжовна

неопределена : *определена*

колоквиална

нечленувана : *членувана*

книжовна

колоквиална

неопределена = *нечленувана*

определена = *членувана*

Това изцяло съответства на хипотезата на Топоришич, представена в началото на тази глава, според която прилагателните имена, които имат неопределена и определена форма, т.е. качествените прилагателни, са изначално неопределени. Следователно немаркираният член на опозицията

⁵⁵ Вж. Toporišič 2004: 20, 771, Žagar 2001: 229, Kolarič 1960: 185, Praznik 1997: 82, Marušič–Žaucer 2007: 240.

се явява книжовната неопределена форма на прилагателното име, на която съответства колоквиалната нечленувана (напълно съвпадаща с книжовната неопределена) форма. Изразител на контекстуалната определеност при прилагателните имена е тяхната определена/дълга форма, която е маркираният член на опозицията. Неин аналог в колоквиалния език е формата с предпоставения определителен член *ta*, която всъщност е наследник на старата определена/дълга форма, но без наставката *-i* при прилагателните от мъжки род единствено число в именителен (при предмети и винителен) падеж. Значи можем да допълним горната схема по следния начин:

книжовна

неопределена (–) : *определена* (+)

колоквиална

нечленувана (–) : *членувана* (+)

книжовна

колоквиална

неопределена (–) = *нечленувана* (–)

определена (+) = *членувана* (+)

Ако обаче опитаме да включим в този модел и другите две групи прилагателни имена – относителните и притежателните, ще видим, че той е неточен и неприложим спрямо тях. Изхождайки от твърдението, че формите с определителен член *ta* в колоквиалния език са аналог на определената форма на прилагателните в книжовния, би следвало да заключим, че прилагателните, които имат само определена форма, а това са тези, образувани с наставките *-ji*, *-nji*, *-lji*, *-ski*, *-ški*, *-čki*, в колоквиалния език винаги ще бъдат членувани.

КНИЖОВНА**КОЛОКВИАЛНА**

определена (+) = *членувана (+)*

само определена (+) = *?само членувана (+)*

Това не се подкрепя от приведения илюстративен езиков материал, където тези прилагателни се срещат както членувани, така и без определителен член. Същото несъответствие възниква и при прилагателните имена, които нямат определена форма, при които изобщо не би трябвало да се появяват членувани форми.

КНИЖОВНА**КОЛОКВИАЛНА**

неопределена (–) = *нечленувана (–)*

само неопределена (–) = *?само нечленувана (–)*

Видяхме обаче, че макар и значително по-рядко, все пак членуването на прилагателни имена, образувани с наставките *–ov/–ev* и *–in*, не е невъзможно, поради което трябва да отхвърлим и този модел.

В табличен вид казаното до тук изглежда по следния начин:

прилагателни	форма			
	КНИЖОВНА		КОЛОКВИАЛНА	
качествени	неопределена	–	нечленувана	–
	определена	+	членувана	+

относителни	(само) неопределена	–	нечленувана членувана	– +
	(само) определена	+	нечленувана членувана	– +
притежателни	(само) неопределена	–	нечленувана членувана	– +

Видно е, че схемата е симетрична само в частта, отнасяща се до качествените прилагателни, докато при останалите се получават несъответствия. Следователно твърдението, че членуваната форма на прилагателните имена се явява некнижовен аналог на определената им форма би било вярно само по отношение на прилагателните имена, при които има редуване на неопределена и определена форма. Ако погледнем само дясната колона на таблицата, ще забележим последователната поява на членувана и нечленувана форма при всички прилагателни имена без изключение, което насочва към извода, че съвременният определителен член *ta* не е свързан с определеността на формата. Едно от възможните обяснения за по-рядката му употреба пред относителните и притежателните прилагателни, образувани с наставките *-ov/-ev* и *-in* можем да потърсим в тяхната лексикална определеност и тъй като семантичната определеност за всички тях е вътрешно присъща, те не се нуждаят от специално морфологично средство за експлицирането ѝ. Възможно е обаче с течение на времето това тяхно качество да е отслабнало и носителите на езика да са започнали да изпитват необходимост от маркер на определеността и при тези, подобно на всички останали прилагателни имена.

Разгледахме и особеностите при **членуване на формите за сравнителна и превъзходна степен на прилагателните имена** (1.5). В словенския език степента на застъпеност на признака, приписван от прилагателното име, може да бъде изразена чрез морфологични и лексикални средства. Сравнителната и превъзходната степен на качествените прилагателни се образуват по два начина – първият е чрез добавянето на граматични морфеми, т.е. **степенуване с афикси (синтетични форми)** (1.5.1), вторият е т.нар. **описателно степенуване (аналитични форми)** (1.5.2) с добавянето пред прилагателното име на наречието *bolj* – за сравнителна и *najbolj* – за превъзходна степен. Описателното степенуване се среща и при прилагателни, които имат форми за сравнителна и превъзходна степен, образувани с граматични афикси. Степента на изразеност на приписвания от прилагателното име признак може да се представи и с помощта на други наречия (1.6).⁵⁶

Особеност при степенуването с афикси е, че членуваната форма на прилагателното име може да има значението на формата за превъзходната му степен. При превъзходна степен на прилагателното име по правило определителният член *ta* стои пред цялата форма за, т.е. преди граматичната представка *naj-/nar-*.

а) *ta* [*naj-/nar-*форма за сравнителна степен]

↓

[форма за превъзходна степен]

Не са рядкост обаче и случаите, в които определителният член се появява между граматичната представка *naj-/nar-* и формата за сравнителна степен, ставайки част от формата за превъзходна степен на прилагателното име.

б) [*naj-/nar-ta*-форма за сравнителна степен]

↓

⁵⁶ Toporišič 2004: 325

[форма за превъзходна степен]

Макар и по-рядко, в такива случаи е възможно удвояването на определителния член.

в) *ta [naj-/nar-ta-форма за сравнителна степен]*

[форма за превъзходна степен]

И при описателното степенуване мястото на определителния член *ta* не е точно фиксирано. При формите за сравнителна степен първият вариант е той да се намира пред наречието *bolj*.

а) *ta bolj [положителна степен на прилагателното име]*

Не по-малко разпространен е и вариантът, при който определителният член стои преди прилагателното име, т.е. след наречието *bolj*.

б) *bolj ta [положителна степен на прилагателното име]*

Тук също е възможно удвояването на определителния член, така че той да стои както пред наречието *bolj*, така и пред самото прилагателно име.

в) *ta bolj ta [положителна степен на прилагателното име]*

За изразяване на превъзходната степен на прилагателните се използва превъзходната степен на наречието *najbolj/narbolj*, поставена пред положителната степен на прилагателното име. Тук също се наблюдава висока степен на вариантност по отношение мястото на определителния член. Срещат се комбинации от всички разгледани по-горе възможности, т.е. определителният член да стои преди наречието, след наречието преди прилагателното име или едновременно както пред наречието, така и пред прилагателното име. Освен това трябва да се вземат предвид и вариантите по отношение на самата форма за превъзходна степен на наречието.

Поради голямото семантично (градация на признака) и формално сходство със степенуването на прилагателните имена, най-вече с описателното степенуване, при комбинацията от **наречие за степен и прилагателно име** се наблюдават същите колебания по отношение на позицията на определителния член, които описахме по-горе. Все пак отклоненията тук са относително редки и като най-разпространен се очертава моделът, при който определителният член се намира на обичайната за него позиция непосредствено преди прилагателното име.

а) [наречие за степен] **ta** [прилагателно име]

Като невъзможен, или най-малкото силно ограничен, определяме варианта, в който определителният член стои пред наречието, тъй като в разгледаните източници на езиковия материал не беше открит пример на употреба, който с достатъчна степен на сигурност да потвърждава наличието му в колоквиалния език.

б) **ta** [наречие за степен] [прилагателно име]

При словосъчетания от наречие за степен и прилагателно име също е възможно удвояване на определителния член.

в) **ta** [наречие за степен] **ta** [прилагателно име]

След прилагателните имена разгледахме **членуването на редните числителни имена** (2.), които от гледна точка на морфологията могат да се смятат за относителни прилагателни, образувани от числителни.⁵⁷

(14)⁵⁸

*Sm mela sèdam atrouk. Dva sta mi umrla. **Ta** pàru pa **ta** trèti. Na, **ta** pàru dèkle je blou z uosmem mescam rajen, glih ab mesci je pa umrl. Tàkrat jeh je velik pumàrl. Ka s šou kam z atroukam tàkrat? Kje pa! Tou je blou – če j kèr astal, je astal, kèr pa ne, je pa umàrl. Puoli, je bla pa **ta** drouga punca, je bla bôga touk, je bla stara – na vem, ka b rjekla, ane trij mesce.*

⁵⁷ Пашов 1999: 264

⁵⁸ Krejan 1999: 207

(15)⁵⁹

Právijə, da je w těj sqálə an věləq šàc, du ná pa se príde squs trí dúrə: pər tĩ prvah dúrah váhta an věləq črn pàs, pər tĩ drújah anə črna qáča, pər tĩ trěťjah pa črn máčəq.

(16)⁶⁰

Pa ke je sekirə dubiva?

Je reku: »Je pumuəlu ta pruəvi gvavə dovta, je dovta u kliət vatu, je gvavu udsiəkova.« Adnestem jih je udsiəkova, pvale, ta dbonestega je pa mov ronəva.

Появата на определителния член пред редните числителни имена е изключително често явление, това е най-последователно членуваната част на речта.

Във връзка с редните числителни имена разгледахме и **членуването на наречия, образувани от редни числителни имена** (3.), които се делят на **наречия на –č** (3.1) и **наречия на –krat** (3.2)

(17)⁶¹

Velikrat naročim pr njih in recimo vsakič ta drugič zamudijo lahko tud do 2h. Tko, da če naročite pr jovotu si 3 ure ne nč planerat, pa tud če ste lačni ne naročat.

(18)⁶²

⁵⁹ Šašel – Ramovš 1936: 15

⁶⁰ Piko 1996: 44

⁶¹ <http://www.ehrana.si/jovo/juhe>

⁶² Logar 1993: 68

Tonì:nacu mu se je mudì:lu , je za¹deu χí:tru mlenjé: ho na rá:me an se pobrò:u pruot dùomu. ¹Kar je par¹šu ¹ho na Počivá:lišče, je sé:dnu za se otpočí:t, ma se je prexladì:u an kí:χnu te šekò:ntkrat. Té:nčas, če hli:χ je bì:u še¹le sà:lt trú:dan, je ¹hor sko¹ču an ¹šu napré:ī za rivá:t fì:n damú:, priet ku kixní:t te zà:dñikrat.

Níe narè:du še stùo mé:tru, ki je kí:χnu te tré:čkrat an ¹dol pà:du. Žá:ki od mó:ke, ki je bì:u bù:ī težá:k, je pó:knu, an mó:ka se je začé:la ¹von sú:t.

Категорично може да се твърди, че определителният член при този тип наречия е неразривно свързан с числителното, от което е образувано наречието. Количествените наречия, образувани от бройни числителни – които числителни имена нямат форми с определителен член, тъй като те притежават морфологични характеристики, характерни за съществителното име (*en* : **ta en*; *dva* : **ta dva*) – не се членуват въпреки сходния словообразователен модел и семантика. Пред тези наречия не може да има определителен член (*enkrat* : **ta enkrat*). По отношение на всички количествени наречия на -č или -krat (-brt/-bart), независимо от каква основа са получени, е в сила правилото, че те могат да се членуват само ако мотивиращата им основа е част на речта, която се членува.

В този раздел разгледахме и **членуването на наречия, образувани чрез конверсия на редни числителни** (3.3). Чрез конверсия на формата за среден род единствено число в именителен падеж на редните числителни се образуват наречия, които служат за изброяване, най-често като подточки, в текста.

(19)⁶³

grem en lekadol zategnit, spit šalco mleka pa eno čokolado pojest 😊
(*taprvo k me boli vse, tadruogo k me kislina, tatretje za dvig razpoložjenja*)

Следващата част на речта, която се свързва с определителния член, са **личните притежателни местоимения** (4.1) и **възвратното**

⁶³ http://www.ringaraja.net/forum/m_2922296/mpage_148/key_/tm.htm#3424801

притежателно местоимение (5.) Личните притежателни местоимения са свързани формално и семантично с личните местоимения⁶⁴ и затова подобно на тях имат форми за 1-во, 2-ро и 3-то лице съответно за единствено, двойствено и множествено число, в зависимост от това дали притежаваният обектът принадлежи на говорещия, на събеседника или на неучастник в речевия акт⁶⁵. В 3-то лице единствено число формата зависи и от рода на притежателя. Същевременно, тези местоимения, подобно на прилагателните имена, се съгласуват по род, число и падеж с обекта на притежание.

(20)⁶⁶

*Carla kako sta potem rešila s **ta** tvojim dragim glede rojs.dneva? Sej veš babe smo mal firbčne*

(21)⁶⁷

*Mi imamo tudi srečo glede spanja, Benamina sem vedno dajala spat v zibko ali posteljico, le ob boleznih se pa cartamo v **ta** najini postelji.*

(22)⁶⁸

***Ta**moja Narava je seveda še danes do pike enaka. Blazno me pa zanima, če so **tavaše** Narave kaj drugačne.*

(23)⁶⁹

*Ravno iz svoje preteklosti se boste veliko učili. Prav gotovo bo tako, da boste pogumno stopali naprej po **ta**svoji poti.*

⁶⁴ Ницолова 2008: 164

⁶⁵ Toporišič 2004: 342

⁶⁶ <http://mama.si/forum/index.php?topic=39435.4910;wap2>

⁶⁷ <http://mama.si/forum/index.php?topic=10369.2770;wap2>

⁶⁸ <http://www.motosvet.com/tabla/topic/5032-dobri-stari-casi/page-7>

⁶⁹ Mengšan 2009: 34

Предназначението на притежателните местоимения да изразяват отношение между притежател и обект на притежание ги свързва семантично с притежателните прилагателни имена. Сходства има и по отношение на словообразователния модел на прилагателните за притежание и някои притежателни местоимения, които са образувани с помощта на наставките *-ov* и *-in*. Най-важното сходство за нас обаче е отсъствието на определена (дълга) форма при тези части на речта. Въпреки че нямат такава форма, те могат да се членуват, което показва, че опозицията *членувана – нечленувана* форма в съвременния словенски език не бива да се разглежда единствено като компенсаторна алтернатива на нерелевантната опозиция *определена – неопределена* форма. И докато появата на определителен член пред притежателно прилагателно се среща изключително рядко, то членуването на притежателните местоимения е напълно естествено за колоквиалния език явление.

Интересен и до голяма степен изненадващ за нас се оказва фактът, че на членуване подлежат и самите показателни местоимения, които също притежават граматичните характеристики на прилагателните имена и могат да бъдат причислени към групата на местоименията прилагателни, които указват признак на предмет или лице.⁷⁰ При анализа на **членуването на показателните местоимения** (6.) установихме, че определителният член не се свързва с тях при ситуационен деиксис, т.е. при първичното им значение да обозначават действителен обект, намиращ се в зрителното поле на говорещия и слушателя, в които случаи показателните местоимения функционират като словесен заместител на същински жест или мимика за посочване (нерядко съпровождащи речевия акт). Членът обаче се появява пред показателните местоимения при текстов деиксис, когато означаваният от тях референт съответства на референт от предходна (анафора) или следходна (катафора) част от

⁷⁰ Пашов 1999: 108

текста.⁷¹ Примери za членувани форми открихме само za местоименията *tisti* и *oni*, но не и za местоимението za близки лица и предмети *ta*.

(24)⁷²

a ni tko da mora bit aparat čez vse zobe (zgornje ali spodnje odvisno kje se nahaja tisti zobek) zato ker se s premikanjem skrivljenega zobka na pravo mesto malo premikajo tudi ostali zobje (da naredijo prostor za ta tistga), aparat pa poskrbi da so vsi potem lepo v vrsti tako kot se zagre...

(25)⁷³

Na koncu pa najbrž vsak zase ve, če je to, da lahko tudi okrog 70% letnega dohodka posameznika konča nekje drugje kot pa v žepu ali premoženju tatistega posameznika, ki ga je zaslužil, vredno uživanju infrastrukture, storitev in življenjskega standarda, ki ga nudi krovna organizacija vseh teh posameznikov, Republika Slovenija.

(26)⁷⁴

ahasver | četrtek, 20. september 2007, ob 18:55:06

Ali lahko prav ponižno vprašam: "Kdo pa so Šrotovi poslanci"? Poudarek je seveda na "Šrotovi".

BojanF | četrtek, 20. september 2007, ob 19:09:04

To so ta uni od SLS.

(27)⁷⁵

ti si tudi že zmutiral, koker slišim? 🤔 sem mislila da si ti ta un, ki je včeraj jokal

⁷¹ Ницолова 2008: 175

⁷² <http://med.over.net/forum5/read.php?151,7226248>

⁷³ <http://www.alter.si/tabla/printthread.php/Board/cvek/main/1613585/type/post7>

⁷⁴ <http://www.delo.si/clanek/o240684>

⁷⁵ <http://www.lunin.net/forum/index.php/topic/6620-ee-bi-kdo-komu-rad-kaj-povedal/page-137>

ТРЕТА ГЛАВА:

МОРФОЛОГИЧНАТА КАТЕГОРИЯ ДЕТЕРМИНАЦИЯ И ЗНАЧЕНИЕ НА ОПРЕДЕЛИТЕЛНИЯ ЧЛЕН

В третата глава разглеждаме *съдържанието на морфологичната категория детерминация* в словенския колоквиален език. Тя е разделена на две части – *Общо за категорията детерминация в словенския колоквиален език* и *Значение на определителния член*.

От анализирания в предходните две глави материал е видно, че определителният член като средство за изразяване на *граматичното значение определеност* в рамките на категорията детерминация може да се свързва само с определени части на речта. Това са **прилагателните имена, редните числителни имена и наречията, образувани от редни числителни, личните притежателни местоимения и възвратното притежателно местоимение, както и показателните местоимения *ta, tisti, oni***. Ако изключим наречията, при които, както вече посочихме, считаме, че появата на определителния член е мотивирана от редното числително в основата им,⁷⁶ ще установим, че всички тези части на речта са свързани с *прилагателното име*, тъй като притежават същите граматични характеристики. Вече споменахме, че някои автори считат редните числителни имена за относителни прилагателни,⁷⁷ а притежателните и показателните местоимения спадат към местоименията прилагателни (родови местоимения).⁷⁸ В словенската граматика всички тези части на речта са включени в един клас, наречен *pridevniške besede (adjektival)*⁷⁹ или *думи прилагателни (атрибутивни имена)*, като трябва да

⁷⁶ Тук включваме и прилагателното *zadnji*, което е в основата на наречията *zadnjič* и *zadnjikrat* (с диалектните им варианти).

⁷⁷ Вж. още Куцаров 2007: 70 и Пашов 1999: 264.

⁷⁸ Куцаров 2007: 87

⁷⁹ Toporišič 2004: 255

се има предвид, че определителният член се появява само пред думи прилагателни, но не всички думи прилагателни могат да се членуват (напр. въпросителните местоимения).

Следващият много важен извод по отношение на свързването на словенския определителен член с отделните части на речта е, че той **не се среща пред самостоятелно съществително име**, съответно друга част на речта, която има граматичните характеристики на съществителното име – в словенската граматика обединени в общ клас *samostalniške besede (substantival)*⁸⁰ или думи *съществителни*.

Преди да пристъпим към анализ на значението, което определителният член придава на имената, пред които стои, най-напред определихме какво е общото между тях. Проследихме дефинициите за семантиката на прилагателните имена (1.1),⁸¹ редните числителни (1.2)⁸², притежателните (1.3)⁸³ и показателните местоимения (1.4)⁸⁴, като определихме значението, което ги обединява. Установихме, че освен от общите си граматични характеристики, прилагателните имена, редните числителни имена, притежателните и показателните местоимения са свързани помежду си и семантично, като общото в значението им е, че те **означават/посочват някакъв признак**, характеризиращ референта на определяемото, чието определение са, или заместват думи с такова значение. Освен това при всички тях липсва номинативна функция. Атрибутивните имена (думи прилагателни) само приписват определен признак, но не назовават (именуват) някой предмет (същина), който съществува или се приема като съществуващ в реалния или някакъв въображаем свят. Оттук предположихме, че **определителният член в**

⁸⁰ Toporišič 2004: 255

⁸¹ Вж. Toporišič 2004: 320, Пашов 1999: 80, Ницолова 2008: 115.

⁸² Вж. Куцаров 2007: 78.

⁸³ Вж. Куцаров 2007: 89, 67, Ницолова 2008: 165, 166.

⁸⁴ Вж. Пашов 1999: 108, Куцаров 2007: 92, Андрейчин 1944: 364–365.

словенския колоквиален език се явява маркер на морфологична категория, свързана с признаците на предметите (означени с думи прилагателни), а не със самите предмети (назовани с думи съществителни).⁸⁵

Тук изниква основното противоречие с широко застъпеното в лингвистиката схващане, че (независимо от термина, който се използва за именуването ѝ) морфологичната категория детерминация се отнася към предметите, назовани със съществително име, въпреки че граматичните маркери на тази категория (артиклите) могат да се свързват и с други имена. И според словенската граматика категорията детерминация (*določnost*) се явява несамостоятелна, т.е. вторична при прилагателните имена, редом с категориите род, число и склонение.⁸⁶ Особеното тук е, че при съществителните имена определеността се счита за „инхерентна“, „лексикална“, а при прилагателните тя може да бъде „морфемна или лексикална“.⁸⁷ Тъй като определителният член е напълно недопустим в книжовния език, под „морфемна“ определеност в нормативната граматика се има предвид определената форма при някои прилагателни, където съществува и специален морфологичен изразител на определеността.

Установихме още, че категорията детерминация не може да се разглежда като обща категория на имената. Според т.нар. принцип на Смирницки в нито една словоформа не могат да се съчетават две грамеми

⁸⁵ Както вече посочихме, считаме употребата на определителния член пред наречията, образувани от числителни имена, за мотивирана от самите числителни, стоящи в основата им, но ако съпоставим дефиницията за наречието у Ницолова, а именно: „Наречието (лат. *adverbium*) е дума, която означава **признак** на признак ...“ (Ницолова 2008: 445) и горния извод за словенския език, ще видим, че появата на определителния член точно пред тази част на речта не е никак изненадваща. Затова, макар към настоящия момент да разполагаме само с откъслечни данни, но не и с недвусмислен езиков материал, подкрепящ това твърдение, смятаме, че в някои случаи, извън вече посочените, членът би могъл да се свързва и с наречия, доколкото с тях също могат да се означават някакви признаци, макар и вторични (признак на признака), на предметите.

⁸⁶ Toporišič 2004: 317

⁸⁷ Toporišič 2004: 320

на една и съща морфологична категория.⁸⁸ Имайки предвид този принцип ще приведем някои от примерите, които разгледахме в дисертационния труд.

(28)⁸⁹

*Sej pridejo mal višje od havbe. Vidu sn jih na **enmu ta** novmu puntotu nevem katera firma je že bla sam pri tistmu je cela havba menjana. Je pa glih tak mal višje.*

(29)⁹⁰

Ča b votroče podilā, b na votlā itā damu.

*Jā pa **an ta** vlič rekov: “Encoj bo pa Pehta pār Basarjo vāčerjova.”*

В приведените словоформи, които бихме могли да разглеждаме като аналитични, се наблюдава едновременното присъствие на маркери за *неопределеност* (неопределително местоимение, или неопределителен член, *en*) и *определеност* (определителен член *ta*), а именно:

(28) **enmu ta** novmu

(29) **an ta** vlič

Макар да се намира пред прилагателното име, неопределителното местоимение (или неопределителен член) *en* маркира неопределеност само на съществителното, съответно на неговия референт – обекта на мисълта, който то назовава. От своя страна определителният член е свързан с прилагателното и маркира определеност на означавания от него признак. Двете средства за изразяване на детерминация не влизат в състава на една и съща словоформа, а всяко от тях има отношение към отделен член на словосъчетанието, от което следва, че определителният член в словенския

⁸⁸ Смирницкий 1959: 9. Цит. по Куцаров 2007: 31.

⁸⁹ <http://www.avtomobilizem.com/forum/viewtopic.php?p=52254&sid=7cb659ced42c8515a63fbb93fbefdd26>

⁹⁰ Cvetek 1993: 38

колоквиален език не е групов определител – свързва се само със словоформата, пред която се намира и не маркира определеност на всички членове на словосъчетанието.⁹¹ Следващият важен извод, до който стигнахме, е, че **словенското прилагателно име не „преписва“ граматичното значение определеност от съществителното име**, към което се отнася, в противен случай комбинацията от неопределено съществително и определено прилагателно не би била възможна в рамките на едно и също словосъчетание. Като имаме предвид и изказаното по-горе предположение, че словенският определителен член представлява маркер на морфологична категория, свързана с признаците на предметите, а не със самите предмети, заключихме, че в словенския колоквиален език⁹² **граматичната категория детерминация е самостоятелна категория на прилагателното име**, подобно на категорията степенуване, и не зависи от съществителното или местоимението, на което то се явява определение. Следователно в словенския колоквиален език не би трябвало да се разглежда морфологичната категория *детерминация на имената*, а категорията **детерминация на прилагателните имена**.⁹³

Обобщено представихме категорията детерминация в словенския колоквиален език по следния начин:

⁹¹ Подобно заключение намираме при Марушич и Жауцер: „Друга интересна страна на словенския *ta* е, че за разлика от определителния член в споменатите езици (*ит., нем., англ. – бел. моя – М.М.*), той може да се появи в именна група с неопределителни елементи (напр. местоимение)“. (*Прев. мой – М.М.*) Вж. Marušič – Žaucer 2007: 224.

⁹² Тъй като настоящото изследване е посветено на определителния член, чиято употреба не се допуска в книжовната норма, и се базира на не книжовен езиков материал, ще ограничим това твърдение до колоквиалния език, но същият резултат би могъл да се потвърди и ако се разгледа по-подробно употребата на книжовната определена форма на прилагателното в именни групи с неопределена референция, със или без специален маркер на неопределеност.

⁹³ Имаме предвид всички подлежащи на членуване части на речта, които спадат към класа *думи прилагателни (атрибутивни имена)* и притежават граматичните характеристики на прилагателните имена.

ДЕТЕРМИНАЦИЯ НА ПРИЛАГАТЕЛНИТЕ ИМЕНА	
определеност на признака	неопределеност на признака
членувани форми (<i>ta mlad/ta mlada/ta mlado</i>)	нечленувани форми (<i>mlad/mlada/mlado</i>)

Категорията *детерминация на прилагателните имена* се състои от два еднородни члена – грамемата *определеност на признака* и грамемата *неопределеност на признака*. В семантичен план тя се основава на отношението на признаците на явленията, които са означени с прилагателни имена, към *конкретността*.⁹⁴ Въз основа на този принцип двата члена на категорията се противопоставят, образувайки формално-семантична привативна опозиция, в която грамемата *определеност на признака* представлява маркираният член на опозицията и изразява *конкретност*, но не на явленията, назовани със съществителни имена, а само на отделни техни признаци, означени с прилагателни имена. Немаркираният член на опозицията – грамемата *неопределеност на признака* има общо значение *не-конкретност*, означаващо липса на данни за конкретност на признака. Главното значение на грамемата,

⁹⁴ Семантичният признак, по който е противопоставена опозицията *определеност~неопределеност на признака* в словенския език е заимстван от Куцаров, тъй като смятаме, че е приложим и за конкретния случай (Куцаров 2007: 451).

противопоставящо се на значението на маркирания член, е *абстрактност*⁹⁵ и означава абстрактност на признаците на явленията.

Формален показател на маркирания член на категорията *детерминация на прилагателните имена* е определителният член *ta*. Той е еднакъв за трите рода в единствено, двойствено и множествено число. Членът е несклоняем, няма и собствено ударение. Винаги е предпоставен и се намира непосредствено пред думата, към която се отнася, често дори се пише слято с нея. Освен това не е групов определител и не маркира определеност на цялата фраза, а само на името, пред което стои. Грамемата *неопределеност на признака* е немаркираният член – формите са немаркирани, липсва формален показател на граматичното значение неопределеност (нулев определителен член).

Вероятно поради отпадането на противопоставянето *определена : неопределена форма* на прилагателните имена словенският език е открил нов формален изразител на *граматичното значение определеност* при тях, а именно в лицето на показателното местоимение за указване на близки предмети *ta*, което поема функцията на предишния маркер – анафоричното местоимение -н, -на, -ю, добавяно към простата форма на прилагателното име (своего рода задпоставен определителен член⁹⁶). С течение на времето показателното местоимение се граматикализира и губи първичната си деиктична (показателна) функция, превръщайки се в съвременния предпоставен определителен член, характерен за колоквиалния език.

Определителният член е свързан с обекта индиректно. Индивидуализирането („определянето“) на предмета става чрез някакво негово качество или друг признак, който е означен с атрибутивно име. Много важно е уточнението, че това се случва, когато се съпоставят няколко (повече от един) обекта, назовани с едно и също съществително

⁹⁵ Удачен би бил и терминът *всеобщност* (слов. – *splošnost*; англ. – *generalness*).

⁹⁶ Вж. Иванчев 1988: 84, 103–106.

име, като чрез членуваната словоформа се изтъква определен признак на дадения обект, по който той да бъде отличен от останалите. Задължителен елемент при това конкретизиране на признака е наличието на някакъв друг, алтернативен признак, с който първият да бъде съпоставен или точно да бъде противопоставен, което можем да наречем **индивидуализиране чрез контраст**. С други думи, словенският определителен член не казва „точно този“, а казва „точно такъв, а не някакъв друг“. Като идентифицирането от страна на получателя на съобщението на този индивидуален признак задължително минава през противопоставянето му на някакъв друг, различен признак. Наличието обаче на два или повече отделни обекта не е задължително. С определителния член може да се индивидуализират признаци на даден предмет, който хипотетично би могъл да съществува (в реалния или въображаем свят) и с някакви други качества, но определителният член указва на слушащия, че той се е проявил именно с тези свои качества, означени с членуваното прилагателно, а не с другите, хипотетично възможни. Разбира се, за да бъде идентифициран даден признак като познат посредством противопоставянето му на друг (контраст), не е необходимо този другият да бъде споменаван в същия контекст. Много често говорещият разчита, че слушателят ще успее да открие признака, който да послужи за съпоставка, въз основа на своите общи знания за света, като самият определителен член е сигнал към него да търси в съзнанието си такъв признак. Това обяснява и защо словенският определителен член се появява пред едни думи несравнимо по-често, отколкото пред други. Най-често се членуват прилагателни, свързани с явления, които не могат да бъдат осмислени едно без друго, т.е. без да бъдат противопоставени. Понятието *горе* има смисъл само ако се противопостави на понятието *долу*, по същия начин са свързани и понятия като *ляво* и *дясно*, *отпред* и *отзад* и т.н. Така си обясняваме редовната

поява на определителния член пред прилагателни, които образуват някакви естествени семантични опозиции, а именно: *mlad : star; mali : veliki; pravi : nepravi; levi : desni; zgornji : spodnji; sprednji : zadnji* и др. Същото е в сила и по отношение на формите за сравнителна и превъзходна степен на прилагателните. Осмислянето на качеството „по-добър“ (съответно „най-добър“) е възможно само ако го съпоставим с качеството „добър“ (съответно „по-добър“). При редните числителни се наблюдава същата зависимост – един обект може да бъде „втори“ само ако друг обект е „първи“.

В заключение, за да уточним вида определеност, която словенският *ta* маркира, се опряхме на дефиницията относно *индивидуализиращата функция* на определителния член в българския език у Стоянов.⁹⁷ Имайки предвид, че членът в словенския език се свързва с признаците на обектите, а не със самите обекти, заключихме, че ролята на определителния член *ta* е да *индивидуализира* в съзнанието на слушащия някакъв признак на даден обект, в контраст с друг негов хипотетично възможен признак или в контраст с някакъв признак на друг обект от същия род, като така го представи за вече известен, познат и за двете страни в комуникационния акт. Функцията на определителния член е *индивидуализираща*, а определеността на признака – *индивидуална*.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА:

СИНТАКТИЧНА СЛУЖБА НА ЧЛЕНУВАНИТЕ ФОРМИ

В тази глава проследихме в какви синтактични позиции се явяват членуваните форми на атрибутивните имена, за да установим какви ограничения съществуват по отношение на синтактичната им служба. Дотук в изложението установихме, че определителният член се свързва с

⁹⁷ Стоянов 1980: 6

прилагателните имена с атрибутивна функция, поради което вземаме за отправна точка службата на прилагателните да бъдат съгласувани определения към съществителни имена.

В първия раздел са разгледани *членуваните форми в служба на съгласувани определения*, като са разгледани примери с *едно определение* (1.1) и с *две или повече определения* (1.2), които от своя страна могат да бъдат *словосъчетания с еднородни определения* (1.2.1), *словосъчетания с нееднородни определения* (1.2.2) и *словосъчетания, в които има еднородни и нееднородни определения* (1.2.3).

От разгледания езиков материал е видно, че в словосъчетание от определяемо и необособено съгласувано определение, което от своя страна е такава част на речта, която може да се членува, а именно прилагателно име, редно числително име, лично притежателно, възвратно притежателно или показателно местоимение, определителният член **винаги се намира пред самото съгласувано определение**, без значение дали то се намира пред определяемото (постоянен словоред), или след него (инверсия).

Когато в рамките на словосъчетанието към едно определяемо има две или повече необособени съгласувани определения, те могат да бъдат **еднородни и нееднородни**.⁹⁸ Синтактичната връзка при еднородните определения е съчинителна и между тях може да се постави свързващ съчинителен съюз. Важни изводи за някои особености на словенския определителен член могат да се направят и въз основа на обстоятелството дали референтът на словосъчетанието е едно, или няколко понятия, затова тези случаи са разгледани поотделно.

а) едно понятие

(30)⁹⁹

⁹⁸ Стоянов 1980: 160

⁹⁹ <http://www.podsvojostreho.net/forum/viewtopic.php?f=34&t=18624&start=45>

Dober in ta prav "tesar" skupaj z "gozdarjem", je prava kombinacija za "ta dobr" material.

(31)¹⁰⁰

*Nobene velike koalicije ni treba, dovolj je 45 glasov. Meni bi bila všečna tale opcija: SMC 36, zraven potegne **tamlade** in **tanove** ZL-6, pa še AB s 4, ko je že ravno v formi, hehe, pa jih je že 46. Zaradi mene lahko tudi SD-6, saj glede na tako slab rezultat niso več škodljivi, imajo pa kilometrino ...*

Според нас горните примери потвърждават тезата, че определителният член е изразител на граматичното значение *индивидуална определеност* на признаците на предметите, а не директно на самите предмети. Като се има предвид, че приведените словосъчетания, съдържащи определителен член, означават един обект на мисълта, то ако определеността произтичаше непосредствено от понятието, би следвало граматичната категория детерминация да бъде изразена само веднъж.¹⁰¹ Както обаче е видно от (31) (***tamlade** in **tanove** ZL¹⁰²*) в рамките на една именна група може да има няколко членувани определения, като в този случай определителен член има пред всички необособени съгласувани определения, свързани с определяемото, но пример (30) (*Dober in ta prav "tesar"*) показва, че могат да се членуват и само отделни определения без оглед на поредността им в рамките на словосъчетанието. Последният пример указва и на другата особеност на словенския определителен член, която вече посочихме, а именно, че той не е групов определител и маркира определеност само на думата, пред която се намира.

б) няколко понятия

¹⁰⁰ http://mylover.be/-forum/hud_udarec;29875?

¹⁰¹ Стоянов 1980: 162

¹⁰² ZL=Združena levica

При този тип словосъчетания, състоящи се от едно определяемо и няколко съгласувани определения, всяко едно определение обозначава отделен обект, т.е. броят на означаваните понятия е равен на броя на съгласуваните определения.

(32)¹⁰³

Ni pomoči, ta prvi in naslednji ministri tega preprosto ne razumejo.

(33)¹⁰⁴

Naj še jaz napišem nekaj, čeprav nimam pojma o tistih ta dobrih in ta slabih maščobah, ali kakorkoli jih že imenujejo.

Когато словосъчетанието означава толкова понятия, колкото съгласувани еднородни определения има в него, би трябвало да очакваме всяко определение да бъде членувано отделно. Тъй като обаче определителният член в словенския колоквиален език е свързан с обекта, назован със съществително име, не директно, а индиректно посредством отделни негови признаци, означени с атрибутивни имена, задължителна връзка между броя на понятията и броя на членуваните определения в словосъчетанието не съществува, както е видно от приведените примери. В пример (32) с изрази „*ta prvi in naslednji ministri*“ са назовани два обекта на мисълта – *prvi ministri* и *naslednji ministri*, но само първият е означен с негов индивидуализиращ признак – говорещият посочва на слушателя, че трябва да индивидуализира в съзнанието си посочения обект – *министри* конкретно чрез признака им за поредност, т.е., че са именно *първи*, а не следващи. Такива индивидуализиращи признаци разбира се могат да бъдат

¹⁰³ <http://www.razgledi.net/2010/02/09/ni-pomoci-ta-prvi-in-naslednji-ministri-tega-preprosto-ne-razumejo/>

¹⁰⁴ <http://med.over.net/forum5/read.php?34,1377746>

посочени и за всички референти на именната група, както е в пример (32), и тогава всяко от еднородните необособени определения ще бъде членувано.

Появата на определителния член в именни групи, съдържащи нееднородни определения, по нищо не се отличава от членуването на словосъчетанията с еднородни определения. И тук броят на членуваните атрибутивни имена не зависи от броя на обектите на мисълта, означени със словосъчетанието, а е свързан с броя на признаците, чрез които говорещият желае да конкретизира този обект.

Членуването и на словосъчетанията с еднородни и нееднородни определения се подчинява на абсолютно същите закономерности като при съчетанията само с еднородни и само с нееднородни съгласувани определения.

Разгледахме и особеностите при членуването на обособените определения, които разделихме на два типа – **предикативен** и **атрибутивен** тип обособени съгласувани определения. При предикативния тип връзката между определяемото и определението не е атрибутивна, а съдържа елемент на предикативност, което съществено ги отличава от необособените определения.¹⁰⁵ Този тип обособяване на определенията ги доближава до сказуемното определение.¹⁰⁶ Случаи с определителен член при такъв тип обособени съгласувани определения не бяха открити. Тъй като тези определения имат характеристиките на предикат в съждение за свойство,¹⁰⁷ няма как те да изразяват конкретност и следователно появата на определителния член тук е невъзможна.

При атрибутивния тип обособени определения връзката между определението и определяемото е чисто атрибутивна, а с обособеното

¹⁰⁵ Стоянов 1980: 175

¹⁰⁶ Пашов 1999: 376

¹⁰⁷ Стоянов 1980: 176

определение се приписва някакъв уточняващ обекта на мисълта, назован от определяемото, признак. Този признак се добавя допълнително, като се акцентува логически чрез пауза или интонация.

(34)¹⁰⁸

JOŽE: 'Dɛ: se pa na'vâ:dna sɛ'kè:ra ɯpɔ'râ:bla.

NATAŠA: Na'vâ:dna sɛ'kè:ra. 'Pɯo:l pər, pər, kə se pa 'ɾie:čmə, 'čistɛ 'gɔ:ša, se pa 'ɯna, ta'mičkəna 'tut', a'nje: - p'rɔ:kəncə?

JOŽE: P'rɔ:kəncə al pa 'sa:rp al pa ... Za 'žè:t'je 'sa:rp.

(35)¹⁰⁹

ɯ'se 'pɔ:ɯxnə.” ɢɔs'ti:lničark pa 'žɔ:ɯ! “O:, kɔ-b jəst /.../ Ja d'ja:va 'ta:, ta 'ɾieɯna, p'ra:ɯ:
“O:, de-p sej ta d'va: člɔ'vɛ:ka še na'za:j pərš'la:!” Sej 'ɯo:na 'ni: 'vɛ:dla, de sta svet'ni:ka,
'ne:.

Тъй като, както вече посочихме, този тип обособени съгласувани определения приписват на референта на определяемото някакъв признак чрез атрибутивна връзка, тяхното членуване се подчинява на същите закономерности като при необособените съгласувани определения.

В третия раздел на тази глава анализирахме *членуваните форми в предикативна позиция*, като се спряхме само на съставните именни, по-точно глаголно-именни, сказуеми, в чийто състав влиза някоя от частите на речта – прилагателно и редно числително име, лично притежателно, възвратно притежателно и показателно местоимение, за които установихме, че подлежат на членуване. При този вид сказуеми предикативността се изразява от името, а глаголът – най-често спомагателен глагол без собствено лексикално значение, а по-рядко друг полуспомагателен глагол с отслабено значение, представлява връзка (копула) между предикатива и субекта. И тъй като името в състава на

¹⁰⁸ Bele 2010: 52

¹⁰⁹ Vrhovnik Jerič 2006: 76

глаголно-именното сказуемо е неделима част от самото сказуемо – поради факта, че тъкмо то е носител на признака, който се приписва предикативно на подлога,¹¹⁰ не приемаме тезата, че същото представлява сказуемно определение.¹¹¹ Именният компонент в съставното именно сказуемо, състоящо се от непълнозначен глагол и име, е част от самото сказуемото, което е главна част на изречението, докато сказуемното определение, функционално зависимо от пълнозначни глаголи, се явява второстепенна част на изречението. В словенската граматика именната част на съставното именно сказуемо (*povedkovo določilo*) също се разграничава от сказуемното определение (*povedkov prilastek*).¹¹²

Въз основа на анализиранияте примери стигнахме до важния извод, че членуваните атрибутивни имена в рамките на предиката, дори и когато са употребени самостоятелно, приписват някакъв признак не директно на обекта, назован от подлога, а на друг обект, който е тъждествен с подлога, т.е. винаги в тези случаи присъства и някакво съществително име, макар да не е изразено експлицитно.¹¹³ От което следва, че и **в предикативна позиция членуваните прилагателни имена, редни числителни имена, притежателни и показателни местоимения приписват признак по атрибутивен, а не по предикативен начин.**

В изследването си констатирахме, че употребата на членуваните форми на прилагателните, редните числителни, притежателните и показателните местоимения може да се сведе до синтактичната им функция на съгласувано определение (*levi prilastek*). Такова е категоричното заключение и на други учени, изследвали проблема за определителния член в словенския колоквиален език,¹¹⁴ към това насочва и

¹¹⁰ Пашов 1999: 352

¹¹¹ Вж. Стоянов 1980: 183.

¹¹² Toporišič 2004: 557

¹¹³ Вж. Marušič – Žaucer 2007: 242.

¹¹⁴ Вж. Marušič – Žaucer 2007: 244.

езиковият материал, използван за настоящото изследване. Срегнахме обаче два примера, които донякъде разколебават горното твърдение, тъй като в тях се появява членувано редно числително име в служба на сказуемно определение на подлога.

(36)¹¹⁵

dé:iklì' k je sǎdé:íta u kú:χni in ví:rnu brá:ta s sviétəχ bù:kuc: „¹Se s¹peχ vǎržəm u ziële, pwó:l se mi pa žiè χədù: mǎdí:. Jà:, sei prà:vəm, zmì:r muǒrəm ta zà:dna prí:dət u cí:rku. Pa bù:χ je duǒbər sadní:k, mi buǒ žiè vatpù:stu ta gré:ìχ. In žiè sa b¹li tjé:ta na cé:íst.

(37)¹¹⁶

Ta pǎrvə, k stǒp u xí:šo, i tì:st, k nǒ:s nǒ:u lǎ:to. ... Samǒ: mǒ:gou ja pa bì:t kǒrá:žən, k ja ta pǎrvə stǒ:pou u xí:šo, pa podà:jou rǒčè:, ...

Разбира се само тези два примера са крайно недостатъчни, за да се установи някаква типология, но все пак смятаме, че не бива да се изключва напълно възможността членът да се появи и пред атрибутивно име – поне редно числително, изпълняващо синтактичната функция на сказуемно определение на подлога.

В четвъртия раздел представихме **членуването на самостоятелно употребени и субстантивирани прилагателни и редни числителни имена, притежателни и показателни местоимения**. От разгледаните примери е видно, че употребата на определителния член при елипса на определяемото по никакъв начин не се отличава от обичайната му употреба в съчетание от съгласувано определение и определяемо. И тук членът се появява пред имена, означаващи такъв признак, който е счетен от говорещия за индивидуализиращ обекта на мисълта и върху който той

¹¹⁵ Logar 1993: 35

¹¹⁶ Logar 1993: 21

желае да изтъкне като логически акцентуван. При самостоятелна употреба със значение на съществително име и при пълна субстантивация на атрибутивните имена те са винаги членувани. Като се има предвид, че при тези примери съществителното име отпада, тъй като същината му се състои именно в признака, който му се приписва от неговото съгласувано определение, напълно очаквано е този признак да се схваща като индивидуализиращ обекта на мисълта и съответно да се маркира като такъв посредством определителния член.

ПЕТА ГЛАВА:

УПОТРЕБА НА ОПРЕДЕЛИТЕЛНИЯ ЧЛЕН В ПЕРИОДА XV – XIX ВЕК

Вече посочихме, че въпросът за произхода и употребата на определителния член в старословенските писмени паметници (до началото на XIX век) е сравнително изчерпателно проучен и представен в цитираните статии на Рудолф Коларич и особено на Мартина Орожен¹¹⁷, поради което той не заема централно място в нашето изследване. Последната глава от дисертационния ни труд разделихме на три части – *Първи регистрирани случаи на употреба на показателно местоимение в служба на определителен член в старословенски писмени паметници, Определителният член в трудовете на първите протестантски автори и Употреба на определителен член в писмените паметници на словенски език от XVII и XVIII век.*

В заключение можем да посочим, че през XVI век, когато протестантските автори въвеждат и утвърждават употребата на показателното местоимение като определителен член, в словенския език най-вероятно вече е съществувало явление, подобно на членуването на

¹¹⁷ Вж. и Orožen 1996.

имената, макар и само при атрибутивните, при което показателното местоимение с отслабена деиктична функция започва да се употребява за означаване на граматичното значение определеност. Първите словенски писатели са осъзнавали тази двойствена употреба на показателното местоимение и в случаите, в които показателното местоимение *ta* е имало показателна функция, но би могло да бъде разтълкувано от читателя като определителен член, те са добавяли пред местоимението частицата *le*, за да акцентуват деиктичната му функция.¹¹⁸ При превода на религиозните текстове несъмнено влияние оказва немският оригинал, но не би било логично въвеждането на чужд, неприсъщ на езика елемент именно от автори, които целят да представят свещените писания на народен, разбираем за необразованото простолюдие език. Примож Трубар просто разширява обхвата и интензитета на употреба на определителния член, но видяхме, че веднага след него се наблюдава стремеж за връщане към реалното състояние в говоримия език. Защото макар и формално твърде сходни (и в двата езика членът е предпоставен и се е развил от показателно местоимение), съвременната употреба на определителния член в словенския език е коренно различна от тази в немския. Словенският член е наследник на определената (дългата) форма на прилагателните имена – не се свързва със съществителните, и е резултат от прастарата тенденция за експлициране на категорията определеност при някои атрибутивни имена, първоначално реализирана чрез аглутинирането на анафоричното местоимение, която е намерила ново средство за експлициране на значението индивидуална определеност в показателното местоимение за близки обекти. Така след отпадането на именния тип склонение и възприемането на аглутинираното анафорично местоимение единствено като падежен показател, словенският език е развил нов маркер за изразяване на определеността, за което без съмнение в значителна степен е

¹¹⁸ Orožen 1972: 108

допринесъл интензивният контакт с немския език. Още веднъж ще посочим, че смятаме за по-вероятно употребата на показателното местоимение в служба на определителен член при първите словенски автори от XVI век да се дължи на наличието на този феномен в езика на словенците от някогашната Карантания от този период, тъй като в противен случай трябва да допуснем, че едно не съвсем удачно авторово решение е повлияло на говоримия език до такава степен, че е довело до появата на съвременния определителен член, характерен за колоквиалния език. Също така не е случаен и фактът, че в писмените паметници от източното словенско землище не се среща такава употреба на показателното местоимение, тъй като в диалекта на наследниците на някогашните панонски словенци не се наблюдава появата на определителен член.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключението са представени най-важните изводи от извършения анализ на проблема за определителния член в словенски език, които в синтезиран вид могат да бъдат представени по следния начин:

1. Словенският определителен член е неизменяема проклитика, той няма собствено ударение и винаги се намира непосредствено пред думата, с която се свързва. Представлява неизменяема част на речта, тъй като формата му (без ударението) за мъжки и женски род, единствено число в именителен падеж се е генерализирала за цялата парадигма, което е свидетелство за напреднал стадий на граматикализация във формално отношение. Граматикализация се наблюдава и по отношение на семантиката на определителния член – първичната му деиктична функция е силно отслабена. Той не е групов определител и наличието на определителен член не означава

определеност на всички членове на именната група, а директно само на признака, означен с атрибутивното име.

2. Всички части на речта, с които може да се свързва определителният член, се свързват с категорията **прилагателно име**. Членуват се **прилагателните имена, редните числителни имена и наречията, образувани от редни числителни, личните притежателни местоимения и възвратното притежателно местоимение**, както и **показателните местоимения *ta, tisti, oni***. Освен от общите си граматични характеристики те са свързани помежду си и семантично, като общото в значението им е, че **означават/посочват някакъв признак**, характеризиращ референта на определяемото, чието определение са, или заместват думи с такова значение. При тях липсва номинативната функция, те само приписват признак, без обаче да назовават.
3. **Граматичната категория детерминация е самостоятелна категория на прилагателното име** (подобно на категорията степенуване), **която е свързана с признаците на предметите** (означени с думи прилагателни), а не със самите предмети (назовани с думи съществителни).
4. Категорията **детерминация на прилагателните имена** се състои от два еднородни члена – грамемата **определеност на признака** (маркиран член) и грамемата **неопределеност на признака** (немаркиран член).
5. Значението на определителния член *ta* е да *индивидуализира* в съзнанието на слушащия някакъв признак на даден обект, в контраст с друг негов хипотетично възможен признак или в контраст с някакъв признак на друг обект от същия род, като така го представи за вече известен, познат и за двете страни в комуникационния акт.

Функцията на определителния член нарекохме *индивидуализираща*, а определеността на признака – *индивидуална*.

6. В словосъчетания от определяемо и необособено съгласувано определение определителният член **винаги се намира пред самото съгласувано определение**, без значение дали то се намира пред определяемото (постоянен словоред), или след него (инверсия). Ако съгласуваните определения са **обособени**, те се членуват само ако са от **атрибутивен тип**. В **предикативна позиция** членуваните прилагателни имена, редни числителни имена, притежателни и показателни местоимения приписват признак по **атрибутивен**, а не по **предикативен** начин.
7. Словенският определителен член е наследник на **определената (дългата) форма** на прилагателните имена – не се свързва със съществителните, и е резултат от прастарата тенденция за експлициране на категорията определеност при някои атрибутивни имена, първоначално реализирана чрез аглутинирането на анафоричното местоимение, която е намерила ново средство за експлициране на значението индивидуална определеност в показателното местоимение за близки обекти. Така след отпадането на именния тип склонение и възприемането на аглутинираното анафорично местоимение единствено като падежен показател, словенският език е развил нов маркер за изразяване на определеността, за което без съмнение в значителна степен е допринесъл интензивният контакт с немския език.

БИБЛИОГРАФИЯ

Литература, цитирана в автореферата

Литература на кирилица

- Андрейчин 1944: Андрейчин, Л. Основна българска граматика. София: Хемус, 1944.
- Бондарко 1976: Бондарко, А. В. Теория морфологических категорий. Ленинград: Наука, 1976.
- Герджиков 1974: Герджиков, Г. Характерът на морфологическите опозиции и организацията на многочленните системи. – В: *Български език*, 1974, № 1, с. 34–47.
- Иванчев 1988: Иванчев, Св. Българският език – класически и екзотичен. София: Народна просвета, 1988.
- Илиева 2001: Илиева, Л. Увод в общото езикознание. Благоевград, 2001.
- Каневска-Николова 2006: Каневска-Николова, Е. Тройното членуване в родопските говори. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2006.
- Куцаров 1985: Куцаров, И. Очерк по функционално-семантична граматика на българския език. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 1985.
- Куцаров 2007: Куцаров, И. Теоретична граматика на българския език. Морфология. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2007.
- Маровска 2008: Маровска, В. Приносите на Ив. Гълъбов за историята на категорията определеност : неопределеност. – В: *Славистика III*.

В чест на XIV международен славистичен конгрес Охрид, 2008, Пловдив, 2008, с. 39–51.

- Ницолова 2008: Ницолова, Р. Българска граматика. Морфология. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2008.
- Ницолова 2012: Ницолова, Р. За формалните промени при граматикализацията. – В: *Езикът на времето. Сборник с доклади по случай 70-годишния юбилей на проф. д-р Иван Куцаров*. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2012
- Пашов 1999: Пашов, П. Българска граматика. София: Хермес, 1999.
- Смирницкий 1959: Смирницкий, А. И. Морфология английского языка. Москва: Изд-во литературы на иностранных языках, 1959.
- Стоянов 1980: Стоянов, С. Граматическата категория определеност в българския език (Членуване на имената). София: Народна просвета, 1980.
- Шамрай 1989: Шамрай, Т. Членувани и нечленувани имена в българския език. София: Народна просвета, 1989.

Литература на латиница

- Brinton – Traugot 2005: Brinton, L. J. – Traugot, E. C. Lexicalization and Language Change. Cambridge: CUP, 2005.
- Kolarič 1960: Kolarič, R. Določna in nedoločna oblika slovenskega pridevnika. – In: *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, 1960, № 5, s. 185–197.
- Kolarič 1961: Kolarič, R. Določni in nedoločni spolnik v slovenščini. – In: *Jezik in slovstvo*, 1961, № 2, s. 40–44.
- Kopitar 1808: Kopitar, B. Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark. Laibach, 1808.

- Marušič – Žaucer 2007: Marušič, F., Žaucer, R. O določnem ta v pogovorni slovenščini (z navezavo na določno obliko pridevnika). – In: *Slavistična revija*, 2007, № 1–2, s. 223–247.
- Orožen 1996: Orožen, M. Poglavja iz zgodovine slovenskega knjižnega jezika: od Brižinskih spomenikov do Kopitarja. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1996.
- Orožen 1972: Orožen, M. K določnemu členu v slovenščini. – In: *Slavistična revija*, 1972, № 1, s. 105–114.
- Praznik 1997: Praznik, Z. Določna in nedoločna oblika pridevnika pri Škrabcu (in v slovenskem jezikoslovju). – In: Toporišič, J. (ur.) *Škrabčeva misel II*. Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica, 1997.
- Reindl 2008: Reindl, D. F. Language Contact: German and Slovenian. – In: *Diversitas Linguarum*, 2008, № 20, s. 129–224.
- Toporišič 1978: Toporišič, J. Imenska določnost v slovenskem knjižnem jeziku. – In: *Slavistična revija*, 1978, № 3, s. 287–304.
- Toporišič 2004: Toporišič, J. Slovenska slovnica. Četrta, prenovljena in razširjena izdaja. Maribor: Obzorja, 2004.
- Vidovič-Muha 1996: Vidovič-Muha, A. Določnost kot besedilna prvina v slovničnem opisu slovenskega jezika (ob Kopitarjevi slovnici). – In: *J. Kopitar in njegova doba*. Ljubljana, 1996, s. 115–130.
- Žagar 2001: Žagar, F. Slovenska slovnica in jezikovna vadnica. Maribor: Obzorja, 2001.

Източници на езиковия материал, цитирани в автореферата

Научна и художествена литература

- Bele 2010: Bele, N. Slovar govora vasi Rovt pod Menino: besedje s tematiko gozd in gozdarstvo. Ljubljana, 2010.

- Bergant 2000: Bergant, P. Govor Vranskega. Zapis vprašalnice za Slovenski lingvistični atlas. Ljubljana, 2000.
- Cvetek 1993: Cvetek, M. Naš voča so včas zapodval. Ljubljana: Kmečki glas, 1993.
- Krejan 1999: Krejan, M. Vse sorte je že blou. Ljubljana: Kmečki glas, 1999.
- Logar 1993: Logar, T. Slovenska narečja. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1993.
- Mengšan 2009: *Mengšan. Glasilo Občine Mengeš*, maj 2009, leto XVI. <http://www.menges.si/uploads/Mengsan_05%20NET.pdf>
- Piko 1996: Piko, M. Iz semena pa bo lipa zrasla: pravlice, storije in basmi s Koroške. Ljubljana: Kmečki glas, 1996.
- Šašel – Ramovš 1936: Šašel, J., Ramovš, F. Narodno blago iz Roža (Arhiv za zgodovino in narodopisje, knjiga II). Maribor: Zgodovinsko društvo v Mariboru, 1936.
- Šuštar 2001: Šuštar, K. Sodarska terminologija v Zagradcu na Dolenjskem. Ljubljana, 2001.
- Topolnik 2004: Topolnik, T. Suhorabarsko izrazje vasi Sajevec pri Ribnici. Ljubljana, 2004.
- Vrhovnik Jerič 2006: Vrhovnik Jerič, N. Govor Šmartna v Tuhinjski dolini in okolice. Ljubljana, 2006.
- Žagar 2004: Žagar, T. Vinogradniško izrazje v Rumanji vasi pri Straži. Ljubljana, 2004.

Източници от интернет

- <http://forum.finance.si/?m=1986951&abuse>
- <http://www.ehrana.si/jovo/juhe>

- http://www.ringaraja.net/forum/m_2922296/mpage_148/key_/tm.htm#3424801
- <http://mama.si/forum/index.php?topic=39435.4910;wap2>
- <http://mama.si/forum/index.php?topic=10369.2770;wap2>
- <http://www.motosvet.com/tabla/topic/5032-dobri-stari-casi/page-7>
- <http://med.over.net/forum5/read.php?151,7226248>
- <http://www.alter.si/tabla/printthread.php/Board/cvek/main/1613585/type/post7>
- <http://www.delo.si/clanek/o240684>
- <http://www.lunin.net/forum/index.php/topic/6620-ee-bi-kdo-komu-rad-kaj-povedal/page-137>
- <http://www.avtomobilizem.com/forum/viewtopic.php?p=52254&sid=7cb659ced42c8515a63fbb93fbefdd26>
- <http://www.podsvojostreho.net/forum/viewtopic.php?f=34&t=18624&start=45>
- http://mylover.be/-forum/hud_udarec;29875?
- <http://www.razgledi.net/2010/02/09/ni-pomoci-ta-prvi-in-naslednji-ministri-tega-preprosto-ne-razumejo/>
- <http://med.over.net/forum5/read.php?34,1377746>

Справка за научните приноси в дисертацията

1. За първи път в славистиката се представя наличието на определен член като граматично средство за експлициране на морфологичната категория детерминация в славянски език, различен от българския (ведно с регионалните му книжовни норми).

2. Първи опит в словенистиката за цялостно (синхронно и диахронно) проучване на определителния член – както в плана на изразяване, така и в плана на съдържание.
3. Първ опит за формулиране на обхвата и съдържанието на морфологичната категория детерминация в словенския колоквиален език – извеждане на категорията детерминация на прилагателните имена като самостоятелна категория и определяне на нейните членове, както и на формално-семантичната опозиция, която те образуват.
4. За първи път в славистиката се формулира граматичното значение *индивидуална определеност на признака* и се предлага научно обоснована интерпретация на семантиката на определителния член в словенския колоквиален език.

Публикации по темата на дисертационния труд

1. Употреба на показателното местоимение като определителен член в старословенски писмени паметници. – В: *Славистиката в глобалния свят – предизвикателства и перспективи*. Благоевград, 2012, с. 168-173.
2. Определителният член в словенските диалекти. – В: *Балканистичен форум*, 2012, № 2, с. 123–131.
3. Употреба на определителен член в словенски език в неформална среда – по материали от интернет. – В: *Знанието – традиции, иновации, перспективи*. Т. 1. Бургас, 2013, с. 104–107.